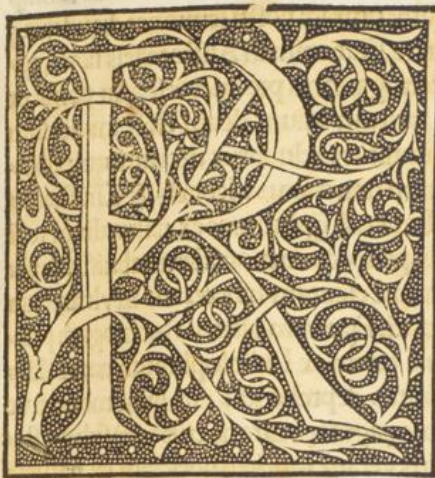

Dialogus. I. Fo. LIII.

CAROLI BOVILLI SAMAROBRINI DIALOGI DVODE TRINITATE: Christiano & Iudeo disceptantibus Ad Eximium Philosophum Iacobum Fabrum, Rectorum Litterarum Decus.

OMAE, Anno millesimo quingentesimo septimo, paulo anteq̄ in familia regionum oratorū Gallicę ad pontificiā sanctitatē in urbem aduētaſſe; dominica quadam die, post meridię; pretereun-
ti mihi cum nonnullis solatiū causa Iudaicū vi-
cum; obuius fuit Bonetus de Latis Hebręus me-
dicus, author eius libelli, qui de annulo inscribitur: qui & dudum tua cura, vna cum libro de sphaera prodiit in lucem. Hunc etsi facie nō noueram; audito tamen ab vno coambulārium amicorum, esse Bonetum: salutauī; cupiēs ab eo materialem illum annulum videre: quem suo libello inscripsit, eo ingenio, ea industria & arte, fabrefactum: vt q̄q̄ digito gestatilis sit, nō pau-

ciora tamen ex illo, q̄ ex astrolabio: circa sydera valeant deprehendī. Subiunxit ille, annulū se domi habere. A qua cū non procul versaremur; in illā vidēdi annulū gratia, vna cū eo perauimus. Deprompto vero ille e scriniis annulo; voti nos cōpotes fecit. At postq̄ & oculos annulo pauimus; & multi vltro citroq̄; amborum nostrum fluxere sermones: orta tandem inter nos est, de religionum varietate cōtrouersia. Suos quisq̄ ritū; vt melius poterat, efferebat. Multa illi ex sacris eloquiis, pro viribus obieci: precipue e veteri testamento. No-
uerā em̄ Hebraicā auem, haud CHRISTIANO Iaqueo; sed pprio, pari & cōsentaneo aucupandam: quandoquidē ad euangelica verba & apostolicas sententiās; indignabundas aures Hebręi soleant occludere. Et quia nostrę disceptationi non interfuisti (nō dum enim adueneras) sed habitā fuissē; etiam Romę audiūisti; at te non preuenisse et non interfuisse plane dolebas: ideo scriptam ad te mitto, iam cœpta prosequēs. Igitur, cum sentirem ex noua lege me virū reuincere non posse: ex veteri testamento & prophetarum scripturis (quæ tam ab Hebręis, q̄ a CHRISTIANIS; cōmuni fide lectitantur) eius mentē, pauxillum ad nostra allicefacere studebam. Disceptatiuncule tamen nostrę labor; in fumum cessit. Protēsis enim ille tandē sursum palmis, cōplosisq̄; in cœlū manibus; ad solita Hebręorū arma cōfugit, in hæc verba prorūpens. Propitius sit mihi deus: non est mihi vtile, relinquere legem patrum meorum. Et hæc insuper adiecit: Credimus nos Hebręi tantū vnū deū esse; authorem cœli & terrę, vnīuersorū conditorem. Nos vero propter patrum nostrorum transgressiones: infelici quod cernis exilio, ad tempus relegatos; vt patrię extorres, in terra aliena: sine rege, sine lege, & sacerdote: sub tributo conuertemur. His ille dictis, ad me reuersus ait. Est mihi filius intus; annū agēs secundū supra trigēsimum. Ne ergo (oro te) hinc prius abscede; q̄ illum salutaueris. Nā non mediocriter eruditum reperies: vt qui assidue philosophorum libros euoluat. Acquieuius illi; ascendentesq̄; in superiorem locum; filiū, qualem pater prædixerat offendimus: totum in libris, litterarū ocio incumbentem. Locus ille, synagoga erat. In qua nihil præter velo obtectum & imperuium altare, libros, lampades & sacerdotum vestimenta conspeximus. Cauentur enim Hebręi ex antiquo legis instituto; ne figuris, imaginibus, picturis, sculpturisve vllis; incircumscriptibilem deū, exprimere moliantur.

Solita he
bręorum
subterfu
gia,

De Trinitate.

In hoc ite a Gentilibus disconuenientes: q̄ quæcunq̄ sensus mouent, idola sunt & vanæ futilesq̄ admirationes, quæ uero sensuum organa subterfugiunt ac latent, mentis q̄ secessus poscunt: ad unū excellēter pulchrū & summe bonum contemplandū pertinent. Quapropter aut nudī sunt illis, synagoge parietes: aut duntaxat pictis arbusculis variisq̄ floribus adornātur. Sedimus ergo cuncti iuxta illum: primiq̄ nostri sermones, haud quæq̄ vt prius de uarietate rituum: sed de philosophia fuere. Erat enim in Aristotelicis libris, ap̄

Publicis-
simus er-
ror genti-
lium.
Socrates
Aristote-
les.

pr̄me eruditus. Disceptatio tandem nostra, eo interrogationis producta est. An possit ex veterum Philosophorum libris, colligi & promi, tantum unum deum esse: immensum increatum, æternum, omnium creatorem: ita vt pluralitas excludatur deorum: qui publicissimus est priscorum gentilium error. Sciebam enim non minus Hebræis, q̄ Christianis perosam esse pluralitatem deorum. Annuuit illico Iudæus q̄ plurimos ex naturalium rerū scientia, summū alicuius entis omnibus dominātis, perspectam monadem habuisse. & plurimum deorum cultum execratos, maluisse quosdam aut cicutam bibere, aut in vltro-neum exilium proficisci: q̄ semel agnitam unitatem inficiari. Ego uero vltius interrogata prosecutus, rursū percunctari illum cœpi: possit ne etiam ex Philosophorum naturalisq̄ scientiæ libris, diuinæ substantiæ personalis trinitas deprehendi. Ad hunc modum vt (occultius pluralitate deorum exclusa) viri illi diuinę agnitę unitatis cultores sub mysteriis & quibusdam uelamentis, unius illius dei (cuius ueram tandem noticiam ex naturali scientia assequi potuerūt) personalem texuerint trinitatem. IVDAEVS uero ad hæc indignabundus respondit, Onnem, o Christianę, sapientes illi uiri curam eorum quę nō sunt, postposuere. Sufficiebat enim illis, scientiam eorum quæ sunt tradidisse. Porro si deum trinum esse nihil est, præter uerocordem Christianorum errorem: miror plurimum cur nunc a me scisciteris, an queat diuinæ unitatis trinitatis scientia, in Philosophorum libris reperiri. Dixi autem illi, Sane profecto subintulisti, arduum illud diuinæ trinitatis mysterium (quod sola Christiana nostra religio, pie ueneratur & colit) nullis quod norim antiquorū, per mundanę naturalisq̄ scientię uires innotuisse: neq̄ altam illam sublimemq̄ & omnis ingeniū caprum, excellentem ueritatem, posse subduci ex libris eorum. Cæterum hoc unū adhuc ex te audire cupio: an naturalis scientia absq̄ huiusmodi tam ardui mysteriū agnitio ne queat esse perfecta. Et IVDAEVS: perfecta inquit est: nec ignoratio eius quod non est, illam arguere potest imperfectam. At uero ad eum rursū, si præter scientiam sacri eiusce mysteriū, perfecta est mundana sapientia: hæc errorem nullum, non commodissime detabit. IVDAEVS. Nullum, Et ego, Quid si ego leui argumento, non nihil erroris & grauis incōmodi, mūdane huic sapientię obiciā: qd̄ nulla humani ingeniū efficaciam, absq̄ diuinæ trinitatis p̄sidio p̄fligare ualeat. IVDAEVS. Impossibile reor esse qd̄ dicis, CHRISTIANVS. Quod priscis uiris impossibile fuit: nobis Christianis, ex indulti desuper luminis p̄sidio: id ostendere in promptu est. Nobis enim id opis & præclarę facultatis tribuit, sacratissima lux fidei: per quam in cunctis rebus creatis, mira & aperta nouimus reuerere creatoris uestigia: e quibus in arcanam ipsius creatoris cognitionem strato ac tutissimo calle subuehamur. Cæterum quia re potius q̄ uerbis, tecum agere opus est: expendere tibi iam uolo, quod pollicitus sum: ac naturali ratione eote perducere: vt sine confessione propositi mysteriū (diuinę inq̄ trinitatis) illatum obiectumq̄ errorem, omni arte nequeas profligare. C̄ Nosti ex Aristotele, duplex esse demonstratiōnis genus. Alia quippe est demonstratio ostensiuā: alia ad impossibile. Illa opinantes solum ac dubios, in scientiā pducit. Hęc uero negātes, q̄ recta & uerissima sunt: dū in manifeste impossibiliū cōpedes illos, inducit: us tandem q̄ prius negauerāt assentiū cogit. Quandoquidem igit̄ diuinę trinitatis arcanam

Demon-
stratiōis
duplex
genus.

Dialogus. I. Fo. LIIII.

scientiam, summa ope niteris excludere: necesse erit tecum ea demonstratione uti, quæ ad manifestum & cunctis cognitum impossibile perducatur, Esto igitur (ut vis) de^o interno careat personarum discrimine, IVDAEVS. Quod verum est, esto, CHRISTIANVS. Qui in ternum a deo numerum tollit: propriam quoque mysticam actionem, ab illo subtrahat oportet, IVDAEVS. Ediffere prius quam sit propria huiusmodi ac mystica dei operatio, CHRISTIANVS. Arcana ac propria dei actio est quæ diuine substantiæ haud quamquam limites excedit: quæ a deo in initium habens: profecta per deum, in deo sistitur, Eiusce etiam actionis in initium deus est: mediū deus: finis quoque deus, Hac poritur actione deus nihil extra seipsum profert: sed naturales in seipso gyros agens, soli sibi ipsi adest: atque intra seipsum ineffabili modo conuertitur. An putas usque a deo imperfectam esse diuinam substantiam, ut nullas intra se motiones habeat, ut ve nihil nisi extra seipsam agere queat? IVDAEVS. Quomodo diuina substantia, quicquam intra se agere possit? CHRISTIANVS. Si creaturæ dei ut homini, geminas operationes tribuimus. Aliam internam, qua sibi ipsi vnusquisque homo mente adest: Aliam exteram, qua haud quamquam sibi, sed alteri homini congregitur: cur minus diuinam omnium creatricem substantiam, binis operationibus non locupletabimus? Aliam naturali, arcana propria: Aliam exteriore: quæ creaturæ origo est & causa, IVDAEVS. Perge de his actionibus, certiora quædam & euidentiora in medium adducere, CHRISTIANVS. Propria dei actio, persimilis est interne hominis actioni: quæ est mentis in seipsam conuersio, Mentis siquidem conceptiones, format effingitque homo omnis ad semetipsum, Sunt enim ei soli peruius cuius mentis insunt: nec usque arcana illa abditaque mentis operatio, extra animi fines protenditur. Ipsa siquidem inuisibilis notio & a mente profertur, & in mente, quæterna perseverat. Quæ si eadem mens, inuisibilem huiusmodi notionem quam multo antea concepit, voce deinceps alii menti expresserit: hac vocalis ipsius notionis expressio, ab eadem mente haud necessitate sed sponte ac voluntarie patrat. Et neque rursus ad seipsam, sed ad exteram mentem, hac extera & voluntaria actioe, suas notiones insinuare gaudet, Cupit enim benigne alteram mentem earum esse participem notionum: quibus ipsa arcane & inuisibiliter prior illustratur. IVDAEVS. Plane intelligo has actiones humane menti nequaquam deesse: sed quid hæc ad diuinam substantiam? CHRISTIANVS. Emergendum tibi est ex hac humanarum actionum dyade, ad paria diuine exemplarique mentis internoscenda officia, Audisti exteram humane mentis operationem (hoc est vocalem inuisibilis notionis designantiam) ab interiore alia & antiquiore eiusdem mentis functione (qua sibi soli affuit) nulla necessitate sed voluntarie duxisse originem. Intellige & pari Analogia exterum diuine mentis actum hoc est creationem vniversi ab alio arcano longe antiquiore, immo vero aeterno eiusdem mentis actu, quo sibi ipsi soli ea mens iugiter affuit: sola eiusdem mentis voluntate processisse, Resolue extera quæque, in intima, sensibilia, in intelligibilia: rectam lineam, in circulum, Est enim recta linea, curuæ explicatio, Hoc pacto ad arcanam dei operationem, extime operationis indicio congrue dinoscendam subueheris, IVDAEVS. Hanc arcanam functionem, deo aliquando affuisse aut adesse non dum persuasam habeo: immo vero hanc actionem teor potius esse nullam, CHRISTIANVS. In promptu igitur est, ut horum alterum incommodorum incurtas: ut aut fuerit ab aeterno deus ociosus, aut ut mundus, vel saltem pars aliqua mundi velut materia fuerit deo coeterna: quæ duo, haud secus a vobis Iudæis, illatio, quam a nobis Christianis pro impossibilibus & summis incommodis habentur. Quæ enim absolum sit deum in infinitis illis sæculis ante creationem mundi, in seipso feriatum hinc liquet. Quæ quicquid est presertim est, ut sit eius operatio. Nam nihil in rerum natura actio

Quæ sit archana dei actio.

Due hominis operationes.

Analogia humane actuum.

Assurrectio.

Incommodorum illatio.

De Trinitate

ne præclarus, Actio enim, vsus & operatio: finis est omnis naturalis & supernaturalis substantia, Si ergo omnis creatura, ex natura sua ociositatem propulsat & cupiens in actu esse ac proprio defungi officio: quis ignaua ocia deo impingere audebit? quis eum qui cunctis creaturis suas ipsarum functiones instituit: proprio actu ab aeterno spoliabit? Si omnis creatura simul atque facta est: mox ad actum & naturale sui institutum properat, ita ut nolit esse & non esse in actu aliquo: quis deum asseuerabit fuisse quidem ab aeterno, sed sopitum in se ipso, omni actione tam interna quam externa destitutum? Esse enim & agere in deo conuertuntur, Esse autem dei aeternum: quare & agere aeternum, Hac de primo incommodo seu diuina ociositate, dixisse sufficiat. **Quantum vero sit reliquum incommodum, deo alio quid fuisse coaeternum? hinc pendere licet: quod deum continget non esse vniuersorum conditorem, Nam cur obsecro Philosophi asserant, nullam humanam menti innatam esse scientiam? nisi quod mens humana cunctarum sit suarum notionum opifex: omni quam habet notionem, natura ac duratione antiquior? Si enim vlla inuisibilis notio, humanam menti naturaliter insita dicatur: haud poterit humana mens, eius esse opifex notio: quae illi coeua, innata & secundum naturam insita dicetur. Ita et si quid deo fateberis esse coeternum? dicas oportet non esse deum, eiusque entis opificem, Esset enim id ens aequale deo: ut pote duratione aeternum: substantia immensum, Nam cuius aeterna duratio: huius & substantia intermina esse declarat. cum nequeat finitae substantiae: vtriusque infinita esse duratio, Et qua proportione se habebit ad humanam mentem ea notio, quae naturaliter illi insita dicetur: pari profecto se habebit ad deum id ens, quod illi dixeris esse coeternum. **IVDAEVS.** Neque deum quandoque ociosum fuisse sentio, neque quicquam illi fuisse coeternum. **CHRISTIANVS.** Sublato interno dei numero: necesse est ut tibi contingat, quod Aristoteli & aliis plerisque qui primi incommodi scyllam deuitaturi: in secundi carybdem inciderunt. Nolens enim fateri Aristoteles, deum nonnunquam feriatum mundum illi duratione exequauit, Tantus vir minime perpendit pugnare haec duo inter se: mundum deo esse coeuum: & tamen dei opificium, Hac etenim reuera pugnant adinuicem, aliquid factum esse a deo: & coeternum esse deo. **Alii vero non vniuersum mundum, sed solam materiem dixere (primum vitaturum incommodum) deo coaeternam? ut circa iugiter presentem materiem essentiamque diuina tota versaretur actio, Sed nihil profecto: quod haec arbitrari: infeliciter: quoad quidem deus hoc pacto palam arguitur imperfectus: ut pote qui intra seipsum non habet, in quo agat: quicquid exterioris entis (ne ociosus sit) indigus esse probatur, Si enim intra se nihil agit deus: omnis eius actio peregrina, Nam initium habens a diuina substantia: in exterum aliquid inconsubstantialitatis ens, sese fundet. Et quae profecta est a diuino principio: in diuersum finem progredietur. In hac enim diuina actione: erit alia substantia proferens, & alia quae proferetur. **Magna autem impotentia: id argumentum: haud posse ens aliquid precipue diuinum, sibi ipsi esse obuium, suaeve capax actionis, Nam ens quod sibi ipsi obuium non est: sed nec propriam actionem excipere potest: sed omnem suum actum, extra seipsum in exterum aliquid ens traducit, Qui vero deum infinite potentem esse contendit (quod & vos Iudei fatemini) illum ea omnia & infinities plura posse non abnuere: quae humanam menti possibilia dicitur, Atqui humana mens: & sibi ipsi occurrit, & propriam actionem capescit. dum eas notiones, quas arcano opificio molitur: in propriis continet scripturis, Illas gignit: illas excipit, earum fons est: earundem quoque finis: ut pote quas extra seipsam, haud quaquam abire patitur: sed in propriae substantiae vasculo condit. **Quod ergo in imagine & accidente, ab humana mente perficitur: quod pacto non vides diuina & archetypa menti in veritate, in sub-********

Aristote
lis de mū
do lapsus
Aliorū
lapsus,

Dialogus. I. Fo. LV.

stantia, in exemplari causa ab aeterno inhaeruisse, illamque fugiter sibi occurriffe, fuisse sui particeps, sui consciam, seipsam speculatam, propriae substantialisque notionis & opifcem et serinium: ita ut ab aeterno & propriam notionem pepererit; & eandem in suimetipsum substantie limitibus exceperit, clauerit, coercuerit. **Ag**nosce ergo ex his quantum a veritate detinet secundi incommodi assertio; deo quicquid fuisse coaeternum, quandoquidem non erit deus omnium opifex; neque infinite potens: ut qui neque in seipso, poterit quicquid; neque extra se ipsum poterit omnia, Qui enim internam illius actionem tollit; dicit illum in seipso nihil posse. Qui vero non nihil illi astruit coaeternum; statuit illum extra se non posse omnia. Hoc est non esse illius entis aut horem; cui parem deo tribuit in aeternitate mansionem. Ut ergo ea duo quae adduximus, succidas incommoda; necesse est ad veritatem primi nostri propositi recurras, deum inquam unum esse atque trinum, Vnum quidem substantia, trinum personis; id est diuinam totam substantiam praeter diuisionem sui; trinum fecunditate personarum discretam. Nam praeter hunc diuinum arcanum numerum; internam naturalemve dei actionem mundi creatione, infinito euo antiquiorem; saluare nequeas, **I**VDAEVS. Et si internam illam actionem, deo ab aeterno abfuisse confitebor; nondum tamen satis video quopacto metue rationes: arcanum dei numerum diuineque totius substantie trinitatem fateri perurgent, **C**HRISTIANVS. Proximus est diuine interne actioni, diuinus hic arcanus numerus quem tibi persuadere conor. Adiuicem enim conuertuntur: eandemque veritatem & credulitatem habent; adeo, ut qui vnus exhibet fidem; exhibeat & alterius, & qui vnus inficiatur; & alterum eum denegare oporteat, Quia tamen clarius & magis in propatulo est (ob ea quae sequuntur incommoda) diuina interior actio, quam diuinus arcanus numerus; ideo non ex hoc, illam; sed hunc, ex illa elicere tibi que persuadere nifus sum, **I**VDAEVS. Quomodo persuadeas edisserito. Nam non vsquequaque intelligo; cur propria & interna entis alicuius actio sit eiusdem entis multiplicatio. **C**HRISTIANVS. Neque ego internam diuini entis actionem; dico illius esse multiplicatam; aut ut vis multiplicationem. Nam alicuius entis multiplicitas aut multiplicatio; est eius substantialis diuictio; & in plura entia diuictio. Diuina autem substantia omnino impers & indiuidua; quam propria internave actio nec diuidit, nec in plura dispartit entia. Diuinus quippe internus numerus; nec est dei multiplicitas aut multiplicatio; nec diuine substantie diuictio. **I**VDAEVS. Age ergo explica hunc diuinum numerum; quomodo ex interna dei actione eliciatur. **C**HRISTIANVS. Cuiusuis actionis opus est, ut sit fons aliquis; finis item aliquis; aliquod quoque medium. Nam ab extremo in extremum, per medium; omnis pertransit, progreditur ac deriuatur actio. Et ideo propinqua & cognata omni actioni sunt haec tria; principium, medium, finis; ut nullo ferme pacto absque his tribus, ratio concipi queat actionis, Cum enim actio sit ab aliquo alicuius prolatio; necesse est ut profrens, non sit id quod profertur, Nam profrens; fons est & principium actionis; Quod vero profertur; finis est eiusdem, At amborum medium, eorum nodus est & vinculum; quod eque se, ad vtraque extrema habere; & vna, ab ambobus produci reperitur, Et quia propria qua de intendimus dei actio, est interna eius operatio; per hanc in nullo ente, aut circa nullum ens agit deus; sed in seipso solo & circa seipsum, Si enim per hanc in ente alio, aut circa aliud ens ageret deus; haec actio extera esset, peregrina, deo inconstantialis, qualis mundi creatio, Cum ergo naturalis & aeterna dei operatio, ortum habeat in diuina substantia; procedatque per eandem substantiam & finiatur in illa eadem; necesse est huius operationis & extrema & medium, diuine inesse substantie, Non enim ea operatio, ortum habet extra diuinam substantiam; neque procedit extra illam, neque terminatur extra eandem. Nam cum

Recur-
sus ad
positi ve-
ritatem.

Trinitas
non est
dei mul-
tiplici-
tas.
Omnis
actio in
trinitate
Prolatio
profrens;
agens.

De Trinitate.

etis terminis vt principio, medio, fine: nusq̄ ab illa excedit: sed in ea sola, miro modo conclusa: inchoat, progreditur, sistitur, Hac itaq; diuina actio deum ipsum, etsi in plura entia non diuidit aut non multiplicat: attamen eundem, personaliter distinguit, numerat, discernit: Quapropter illū ex ipsius actionis officio & natura: concludimus esse absq; sui diuisione trinum, Nam diuinae actionis fontem atq; initium illius esse finem, haud quaḡ confitemur: Neq; diuinae actionis extrema: cum eiusdem actionis medio conuerti, coincidere, confundi: asseueramus, Sunt enim & extrema abinuicem, & extrema a medio: sine totius diuisione, veraciter distincta, re excepta, psonaliterq; discreta, Cuncta tamen hac tria id est & ambo extrema & medium, sunt vnica substantia diuina: interiore & naturali actione sui, in tribus personis concinniter expressa, Haud enim propria alicuius actio, est eius entis substantialis diuisione: sed personalis distinctio in principium, medium, & finem, In eadem em̄ substantia discernitur fons operationis a fine: Et rursus fons & finis, a medio. **H**inc enim pendet quod clarissimi principii & precipue cuiusdam dignitatis vim habet: omne ens cuius substantia confusa, simplex, indistincta, & inordinata fuerit: in seipso agere non posse, Elicio rursus vt quicquid agere intra se potest: agere & extra seipsum queat, Haud tamen contra: quicquid agere sufficit extra se agere posse intra seipsum, Nam imperfectae substantiales formae agere quidem extra se possunt, vt in subiecta materia: intra se autem non possunt: vt pote simplices, confusae, indiscrete, Tres enim sunt substantiales actus indistincti: quibus intra se agendi, adempta facultas est: Substantiuus, Vegetatiuus, Sensitiuus: quippe quorum omnis actio excutanea: suscepta in peregrina substantia, vt in materiali subiecto, Substantiuum enim actum idem volumus ac essentialem, a quo quicq; habet esse: vt elementa, lapides metalla, Vegetatiuum eundem esse ac vitalem: a quo quicq; dicitur viuere: quod consequuntur nutrirī, auferere, minui, & quandoq; simile procreare: vt reperitur in stirpibus ac plantis & herbis omnibus, Sensitiuum eundem ac tactiuum, a quo quicq; dicitur tangere: habetq; calidi, frigidi, sicci, & humidī ac similitum cognitiones, quam & alie sequuntur sensibilibus rerum discretionēs: quales reperiuntur in brutis omnibus, Sunt etiā tres, alii substantiales actus, intra se fecundi, distincti, discreti: qui interna actione praediti, compotes sui fiunt: humanus, angelicus, diuinus, Omne siquidem substantiarum genus, cum septipartito diductum sit: aut materies est, aut substantiuus siue mineralis actus, aut vitalis aut sensitiuus, aut rationalis, aut angelicus, aut diuinus. Hoc enim pacto septenis diebus quibus a Mose, vestro legislatore condita a deo vnīuersa promulgantur: septena entium vides respondere genera. Nam quemadmodum sex diebus (Prima etenim die sunt angeli creati. Materia autem secundam diem sibi accommodat, Essentia est vt die tertia. Vita: quartae diei pprietate retinet. Quintam sensus enumerat discernit insinuat. Sextam vero huana ratio comitat. Septima deniq; dei sanctitudinē cōferat ac dicatur) creata & perfecta sunt vnīuersa, septima vero nihil creatū: ita sunt creatarū substantiarū sex genera. Superest vero vnica diuina substantia increata, septimae diei comparanda. Hac perpende o Iudee: si aut naturali rerum scientia, aut legis vestrae sanctionibus aduersentur: **IVDAE VS.** Minime aduersantur. Quinimmo hanc septenarum substantiarum, ad numerum septem primordialis dierum miram congruentia: non inuitus audiuī, simulitem probe intellexi sex esse creatarum substantiarum genera: senis minus praecipuis diebus, quibus operari licet: conferētia. Septimae vero ac principanti diei, quam nos requie sabbatūq; nuncupamus: diuinā increatā substantiā respondere. **CHRISTIANVS VS.** Ita hec se habet. Sed vnū rursus abs te percūctor: cur materiā, q̄ extrema substantiarū est: vt timūq; entiu vestra

T Clarissima dignitas.

Tres actus indistincti.
Tres actus distincti.

Dialogus. I. Fo. LVI.

gum creauerit deus: an propter seipsam, an propter reliquas substantias, quas vocamus **Cur crea**
actus: **IVDAEVS.** Arbitror materiam haud propter seipsam, sed propter actus esse crea **ta mate**
tam: utpote quae simplex potetia: ad nihil aliud, quam ad patiendum nata. **CHRISTIANVS.** **ria.**
Sed cum omnem reliquam substantiam praeter materiam actum esse dixerimus: ediffere **pa**
pter quos actus, praecipue facta sit materies: an propter omnes, an propter aliquos tan **a**
tum? **IVDAEVS.** Haud propter omnes: sed propter eos tantum, a quibus ipsa nata est **a**
pati. **CHRISTIANVS.** Qui sunt actus illi, a quibus nata est pati materies: siue quorum **a**
actio, excipienda est in materia? **IVDAEVS.** Hi sunt qui naturaliter in materia resident: **a**
quique naturali coniugio ac vinculo, ipsi materiei agglutinantur: haud aliter nati esse salua **a**
ri atque permanere quam in materia. **CHRISTIANVS.** Qui illi sunt? **IVDAEVS.** Hi sunt **a**
substantius, vitalis, sensitivus: & ex parte (ut arbitror) humanus. **CHRISTIANVS.** **a**
Probe sentis: nec longe es a nonnullorum Philosophorum sententia: quibus humani ani **a**
mi per se essentia & immortalis status innotuit. Hi enim dixerunt, omnem humana me **a**
te inferiorem actum interitui esse obnoxium. Omnem vero mentem, eadem humana men **a**
te sublimiorem: esse ex toto immortalem. Humanum vero animum, quoquo pacto utriusque na **Huius**
ture esse participem. Nam collatione corporis, a quo abungi possit: morti esse obnoxium. **animus**
Per se vero, iuxta propriam sui substantiam: immortalem. Sed quos actus praestantiores esse **utriusque**
arbitraris: an addictos materiei, propter quos diximus factam esse materiam: an separatos **naturae**
a materia, propter quos materia facta non est? **IVDAEVS.** Eos existimo potiores esse, qui **particeps**
absque materia subsistere saluari & esse nequeant: ut Sensitivum Vitale & Substantivum: arbitror mi **Cur im**
nus perfectos. **CHRISTIANVS.** Possunt ne imperfecti illi actus qui humano subsunt, **perfecti**
abungi a materia & abiuncti ita permanere: quemadmodum natura diuinus & angeli **actus a**
cus & humanus post mortem? **IVDAEVS.** Non possunt. **CHRISTIANVS.** Quomodo **materia**
IVDAEVS. Quia nihil potest in rerum natura esse ociosum. Omnis autem actus huma **insepara**
no inferior actu: vim nullam habet, qua quicquam agat extra materiam. Omnis enim vis & fa **biles.**
cultas ipsius: nata est exerceri & agere in materia sola. Si igitur illi actus seorsum a materia **a**
sumerentur: mox spoliati omni actione, perseveraret ociosi. **CHRISTIANVS.** Huiusmo **a**
di itaque actus: aut sunt in materia, aut omnino non sunt. **IVDAEVS.** Ita est. **CHRISTI**
ANVS. Illi ergo cum tolluntur a materia: illico esse desinunt. **IVDAEVS.** Desinunt. **a**
CHRISTIANVS. Sunt igitur ex toto mortales, & a proprio esse decidui. **IVDAEVS.** **a**
Sunt. **CHRISTIANVS.** Humanum vero actum, cur dicimus natura coniunctum mate **a**
riei: & tandem separabilem a materia? Nonne ideo natura addictus est & alligatus materiei **a**
quia vires habet nonnullas, quas nisi in materiali organo exercere potest: ut essentialem, **a**
vitalem & sensitivam? Et rursum ideo separabilis est a materiei consortio: quia excellentio **a**
re aliqua vi, ut rationali siue intellectuali praeditus est: per quam sublimium more angelorum, **a**
diuinarum particeps est imitationum arcanarumve illustrationum copos: nihil agens aut **a**
excipiens in materia: sed duntaxat in propria & spiritali essentia? **IVDAEVS.** Hec ita se **a**
habere puto. **CHRISTIANVS.** Humanus ergo actus, sublatus e materiae gremio: cum **a**
queat non esse ociosus: (Nam vim retinet praecipuam agendi in seipso) haud oportet ut il **a**
lico: sicut ceteri, intereat. **IVDAEVS.** Haud oportet: quinimmo abiunctus a materia, in **a**
toto sui esse, manet saluaturque illius substantia. **CHRISTIANVS.** Vides igitur per solius **a**
interne actionis efficaciam humani animi colligi, astrui, inferri, immortalitatem: cum idē **a**
fere sit: ociosum, inane irritumque esse: & omnino non esse. Similiter & idem sit, esse simplici **a**

IV. De Trinitate

ter & aliquid agere: aut saltē vim retinere quicq̄ agendi. **IVDAEVS.** Video: & ex his mihi iam liquidius animi immortalitatem persuadeo. quādoquidem frustra id fit: quod nihil agit. Insuper & perseverare in esse, oporteat eos actus: quos nulla transmutatio propriis actionibus destituere, privare, & spoliare potest. Hi siquidem tanq̄ aut semper aliquid agentes, aut agere potentes: nunq̄ cassi superuacanei & ociosi erunt: præclaram suæ auiternitatis & iugis permanentiæ causam, in seipsis habentes. **CHRISTIANVS.** Nunquid etiam putas veriorē esse ac potiorē eam humani actus actionem, quam habet extra materiam in proprio promptuario vel vt sic dicam in proprio scintilla: ea quā exercere nequit, nisi in corpore? **IVDAEVS.** Sicut vis animæ intellectiva natura potior est inferioribus eius viribus sensitiva videlicet vegetativa, essentiali: ita & operationem animi intellectualem, ducō longe præstantiorē magisq̄ ipsi animo cognatam atq̄ accommodam operationibus inferiorum virium, quas materia suscipit. Quanto enim aliquid longius abest a materia: tanto id censeo esse præclariorē. **CHRISTIANVS.** Hac etiam de causa actus separati aut separabiles a materia vt diuinus, angelicus, humanus: præclariorē ac præstantiorē iudicantur, actibus a materia inseparabilibus, vt sensitivo, vegetativo, essentiali. Hi nempe inseparabiles a materia vocantur: non q̄ omnino ab ea auelli nequeant: sed q̄ simul atq̄ ab ea dissunguntur separanturq̄: confestim velut ociosi & omni actione spoliati tollant e medio, de finant subsistere, abeant in nihilum. Quomodo enim quicq̄ subsistere posset quod tenere, frustra; esset, atq̄ ociosum. **IVDAEVS.** Id nequāq̄ subsistere posse, facile concesserim. **CHRISTIANVS.** Omnium id consensus est. Porro diuinus & angelicus actus, natura separati dicuntur: vt pote qui nullum materiæ experiuntur coniugium. Humanus vero, natura quidem addictus est materiæ, separabilis tamen ab illa vocatur: quia post abiunctionē suā, permanet in esse saluus: intellectualis actionis officium, siue in corpore, siue extra corpus nunq̄ intermittens. Sed quia prius diximus omnem actum qui potest agere in seipso, posse agere extra seipsum. Non autem omnem qui extra se agere potest, posse intra semet ipsum agere: sciscitor rursus abs te. An duo supremi actus natura separati diuinus & angelicus: vllam habeant in materia aut circa materiam actionem? **IVDAEVS.** Diuinus & angelicus actus natura separati sunt & nati nō esse in materia: nec propter illos facta est materia. Quomodo ergo vllam habebūt in materia actionem? **CHRISTIANVS.** Diximus tres inferiores actus: sensitivum, vegetativum & essentialē: ideo a materia inseparabiles esse atq̄ interitui obnoxios, quia intra se agere nequeant. sed solum extra se hoc est in materia: agere nati sint. Est enim materia non eiusdem substantiæ cum ipsis actibus: sed substantia altera, penitus ab actu diuersa: naturali tamen vinculo actibus sociata. Et hac de causa actum agere in materia: est eundem actum forinsecus siue extra se agere. Pro iisdem quippe sumuntur, agere extra se: & agere in materia. Similiter & pro iisdem: agere in seipso & agere extra materiam. Supremi autem tres actus: diuinus, angelicus, humanus: cum queant agere in seipsis: hoc est extra materiam: arguimus etiam eos posse extra se, id est in materia agere. Nam cuiuscunq̄ adest posse intra se agere: adest & eidē, extra se agere posse. Nulli siquidem entium facultas adest interne operationis: cui non adfit exterioris operationis potentia. **IVDAEVS.** Si deum & angelum contendis agere posse in materia: eadē ratione diuinum & angelicum actum, elicies natos in materia subsistere. ac tā ppter eosdem: q̄ ob inferiores quattuor actus: factā materiam. **CHRISTIANVS.** Absit vt diuinū & angelicum

Agere in materia & agere extra se conuertitur.

actum natura separatos: fatear coniugium habere cum materia: dico tamen illos, cum pos-
 sint extra materiam agere: etiam posse agere in materia: non tamen eo modo quo human⁹ Diuinus
 aut ceteri inferiores actus. Nam humanus actus ceterisq; qui illi subsunt: haud agunt in ma- & angeli-
 teria, nisi eidem materiae tanq; verae naturalesq; eius formae adalligentur. Subest enim illis cus act⁹
 materia vt naturale subiectum: illos comprehendit, vt natium eorum domiciliu. IV agere pos-
 DAEVS. Quomodo ergo diuinus & angelicus actus: agunt in materia? CHRISTIA sunt i ma-
 NVS. Agunt tanq; liberae & absolutae formae: haud qua q; gremio materiae inherentes, aut teria,
 naturalibus vinculis illis connexae: quae admodum etiam caelestis intelligentia: perpetes
 caelestium globorum gyros, quibus non coercetur: agitare & voluere praedicatur. IV
 DAEVS. Quandoquidem deum & angelum posse in materia agere contendis: denarra-
 vel vnam aliquam, eorum in materia operationem. CHRISTIANVS. Diuinus impri-
 mis actus, materiae substantiam dedit: illamq; de nihilo ad esse produxit. At tamen illa non
 est, quam recensere velim dei circa materiam actio: aliam enim in medium producturus
 sum. Substantiales formae quarum naturalis mansio in materia vt subsistentium, viuentia-
 tum, sensibilem & rationalem: a quo putas actu, ipsi materiae primitus induntur: nonne
 ab actu diuino: omnium primo, increato, summe libero, absoluto, cunctorum actuum &
 materiae ipsius opifice? IV DAEVS. A nullo alio, q; a diuino. CHRISTIANVS. Huius-
 modi ergo sensibilem actuum in materia productio: manifesta est diuini actus circa mate-
 riam actio. Si enim vnusquisq; inferiorum actuum, in propria agere materia dicitur: dum
 varia in ea profert accidentia, ad sui ipsius aut ad totius salutem opportuna & necessaria:
 cur diuina omnium absolutissima forma, per substantialium formarum in materia produ-
 ctionem: minus in eadem materia agere dicitur: Verum enim uero ipsa longe praestantius,
 cunctis peculiaribus formis agere dicenda: quandoquidem peculiarium formarum, in sub-
 iecta materia actio: est solius accidentis productio. Actio autem primogeniae vniuersalisq;
 formae: est substantiae substantialisq; formae in materia creatio. IV DAEVS. Concepti in-
 tentum tuum: quo pacto diuinus actus, eminentiore modo q; peculiare actus, in mate-
 ria agere dicitur. Sed audire iam cupio: qualiter angelicos actus, circa materiam actio-
 sos esse demonstraturus sis. CHRISTIANVS. Cum agere quiddam mouere sit: (Nam
 quicquid in aliquo aut circa aliquid agit: quoquo pacto illud ciet ac mouet) innumeris te
 docere queam exemplis: angelicos actus, non nihil circa materiam voluntate dei peregrisse. Raptus
 Quid enim de raptu Enoch & Helie dicitur es: quid de momentanea illa uestione Abacuc Enoch &
 ex Iudea in Babylonem: & eiusdem mox in Iudeam restitutione: nonne ibi materiale pon- Helie &
 dus: praeepto dei obtemperantes angeli, vexisse probantur? His ad iicerem sanctae cuius- Abacuc,
 dam virginis Catharinae corpus: post capitis obruncationem, ex Aegypto per aera, in Si-
 nam montem ab angelis visibiliter deportatum. Sed vobis Iudeis: quae circa sanctos no- Actio an-
 stros gesta miracula: fabulae sunt. Potest ergo angelicus etiam actus, circa materiam acti- gelici
 uis esse: illamq; aliquo pacto ciet. IV DAEVS. Potest: at tamen haud eodem modo cir- act⁹ circa
 ca materiam diuinus angelicusve actus agunt: quo ceteri naturales actus materiae inside- materia,
 tes. CHRISTIANVS. Hoc ipsum est quod prius inferre volui: separatos inq; actus vt di-
 uinum & angelicum, posse quidem non nihil circa materiam agere. Haud tamen ideo il-
 los, materialibus coerceri vinculis: aut claudi in materiae gremio. Caterum quia tan-
 tisper a proposito diuinae trinitatis euagati sum⁹: vt de cunctorum actuum circa materiam pro-
 prietatibus ac differentiis, nonnulla dissererim⁹: pauca vt (voles) etiam de humani actus

De Trinitate

Pharisei
Saducei.

De resur-
rectione.

Analo-
gia.

resurrectione: hoc est de illius in materiam & in proprium corpus repeditioe prosequemur. Nam ex sacris scripturis, didicimus: vobis Hebreis plerisque de mortuorum resurrectione, controuersias inheuisse. Alii siquidem vt Pharisei: futuram mortuorum resurrectionem assererebant. Alii vero vt Saducei contraria sentientes: mortuos nonnunquam resurrecturos negare uere. Nos autem Christiani: sacratissime nostrae fidei pia traditione instructi: mortuos quoadmodum ad priorem vitam reuocandos credere iubemur. Quod si a verbis nostris aures auertere nolueris: in sacrae fidei praesidium, vel unicum rationem necemur: per quam & humanum corpus nonnunquam a deo instaurandum: & humanum animum, rursus in illud idem tanquam in naturalem mansionem reuocandum, euidentius constabimus. **IVDAEVS.** Resurrectionem mortuorum: complures passus librorum nostri testamenti aperte testatur. Nam de ea in Ezechiele & Machabeorum libris habemus. Satis igitur mihi illam tantis autoritatibus persuasam habeo: quam tamen rationem adduxeris: ad ampliores eius fidem, libenter ac pronus audiam. **CHRISTIANVS.** Confessus es humanum animum separabilem esse a corpore: quia vim quandam habet agendi extra corpus: per quam abiunctus a corpore, probabitur ociosus irritusque non esse. **IVDAEVS.** Confessus sum. Nam si illi huiusmodi vis agendi extra corpus deesset: neque separabilis esset a corpore, neque immortalis: utpote ociosus, perpetuus nihil agens. **CHRISTIANVS.** Probe. Sed rogo cur natura corpori addictus est? **IVDAEVS.** Existimo quia etiam vim habet agendi in corpore: ut sensitiuam, vegetatiuam, motiuam, essentialem. **CHRISTIANVS.** An sicut humanus animus deus in carne: vim sui incorpoream, absque villo carnis contubernio exercet: per quam & si subsistat in corpore, dicitur tamen agere extra corpus: ita & idem animus, postea abiunctus a corpore: vires sui corporeas, absque organo exercere valeat? hoc est, an sicut corporis praesentia, haud quam obest animo: quo minus immaterialem & incorpoream sui vim (per quam agere dicitur extra corpus: siue sit in corpore, aut extra corpus) exerceat: ita & corporis absentia, eidem nequaquam obstat: quominus corporeae ipsius facultates atque potentiae suis fungatur actibus? Nempe animo, siue in corpore siue extra corpus: cunctae naturales vires iugiter insunt: tam corporeae quam incorporeae: tam materiales quam immateriales. Omnes quippe animae vires, sunt non minus immortales: quam totius animi substantia. **IVDAEVS.** Peruium est animum carni adhuc alligatum: cunctas sui vires tam incorporeas quam corporeas exercere posse: nec obesse corporis praesentiam: quominus intellecticem sui facultatem, animus dimoueat: seu quominus aliquid intus versetur, trutinetur, speculetur. Quod autem morte resolutus & emigrans a carne, corporeis viribus agat: a veritate reor alienum. Nam corporeis agitandis viribus: corporis absentiam obesse credo. **CHRISTIANVS.** Belle dixisti. Nam cithara sublata a citharcedo: haud tollit ab eo musicae artis peritiam: verat tamen instrumenti ut citharae inopia: citharcedum musica arte ludere. Ita & ab animo demptum corpus, corporearum virium organum: infitas animo corporeas vires nequaquam aut immutat aut illas ab eodem aufert: tollitur tamen ab illo, corporeae actionis usus. Sublato quippe per necessarium corporearum virium organo: quaeque perseverent illae in animo immortales: tamen ob organum penuriam earum actiones laxantur, intermittuntur, cessant. Est enim corpus ut animi cithara: animus ut citharcedus animi vires ut musica. **C**Aliam rursus eius rei analogiam audi. Humanae menti ad alligatae carni adest ne meditando & loquendi facultas? **IVDAEVS.** Adest. **CHRISTIANVS.** Vis meditando spiritalis ne est, an corporea? **IVDAEVS.** Spiritalis est. **CHRISTIANVS.** Quamobrem? **IVDAEVS.** Quia animus illam su-

ne organo ciet corporeo: & intra semetipsum, arcanam illius actionem coerces. CHRISTIANVS. Per vim igitur meditando, humana mens siue in corpore siue extra corp⁹, dicitur agere extra corpus: hoc est extra organum corporeum, nulla carnis fungens opecula. Nihil enim ipsi meditationi, confert aut suppetitat caro: neq; meditationis radios, intra se excipit aut illis feritur: utpote cum vnuerse intellectuales notiones, perseuerent in sublimi animi armariolo: in luteo ac terreo corporis vasculo, condi aut recipi nolentes. Ac demum cum soluitur mentis humanae a carne vinculum: immutatur ne in aliquo preclara illa & abdita vis meditando: IVDAEVS. Arbitror te vim meditando eandem intelligere velle ac intelligendi, non vim cogitandi quam medici sincipiti tribuunt & etiam brutis: nam hec sensus communis particula est aut illi eadem. CHRISTIANVS. Idipm. IVDAEVS. In nullo ergo immutatur. CHRISTIANVS. Nonne etiam post solutionem & emigrationem eius a carne, exercere meditationem potest: sicut antea carni sociata illam exercuit: IVDAEVS. Potest. CHRISTIANVS. Cur id. IVDAEVS. Quia illi abiuncte a corpore: adest meditatio nis exercende & vis & organum: e quibus ut sufficientib⁹ extremis: facile media promitur actio ipsa inq; meditatio. CHRISTIANVS. Haud absurde iudicare visus es. Vis dico in corporea & abiuncta, & organum incorporeum. IVDAEVS. Sane ut corporalium vitium organa sunt corporea: ita incorporearum seiugum & abiunctarum organa: seiuncta intelligo atq; incorporea. CHRISTIANVS. Vis itaq; meditando per abiunctionem mentis a carne nil paritur: neq; secundum se, neq; secundum organum, neq; secundum actionem. IVDAEVS. Nihil, sed superest saluatorq;: tam ipsa meditando facultas, q; eius obiectum & organum, q; operatio. CHRISTIANVS. Nunc illi conferamus vim loquendi. Est ne loquendi vis, spiritalis an corporea? IVDAEVS. Corporea. CHRISTIANVS. Cur corporea? Nonne quia sicut vis meditando, inuisibilem animi notionum est opifex: ita & vis loquendi, confarrix est audibilem vocum: etenim eminenti & sublimi notionum opificio: nihil corporis moles confert: quae ex opposito, inferiori opificio vocum: probatur esse pernecessaria. IVDAEVS. Ita esse reor. CHRISTIANVS. Nam inuisibiles notiones, cudit mens in orbe proprio: & non in corpore, aut in mundi sphaera. At voces nequaquam in proprio orbe confar sed per corporis orbem & oris palatum, eas in mundana usq; sphaeram traducit. Quapropter ita notionibus ipsis, voces famulantur: quemadmodum & anima, corpus obsequitur. Si haec ergo ita se habent: poterit ne mens abiuncta a corpore, vocis perfrui opificio & effundere copiosum sermonis imbrem: IVDAEVS. Nusquam. CHRISTIANVS. Quam ob causam non poterit. IVDAEVS. Quia corpus organum est eliciendarum vocum. Organum autem peccunia: corpoream vim omnem & carnalem animae facultatem, ab actione & officio suspendit. CHRISTIANVS. Ipsa loquendi facultas sita in animo: quae minus perfecta sit meditando potestate: an tamen minus immoralis? IVDAEVS. Haud quaequam. Nam semper illa adest anima: siue alligatae carni siue a carne solute. CHRIS. Quid ergo reparatoria mors (quae est abiunctio anima a carnis vinculis) vim loquendi, amplius quam meditando facultatem immutat? IVDAEVS. Mors neutram secundum se immutat: illius tamen organum: tollit, resoluunt, corrumpit: & ex consequenti, actionem laxat atq; intermittit: huius autem minime. Nam meditando facultas: ob iugem & inseparabilem organum presentiam: intellectuali actione assidue potitur estq; iugiter in actu & officio. Vis vero loquendi, ob organum id est corporis absentiam: ab actione intermittere cogitur. CHRISTIANVS. Probe. Nam altero absente extremorum: deesse medium oportet. Sunt enim agendi potentia & eius organum: ut Preuia quaedam totius actionis extrema. Actio vero iter utraque vice medium supplet. Sed iam ex his quae allata sunt propositam prius interrogationem dilue. An

De Trinitate.

ficut corporis presentia non obest spiritali ciende animi facultati: ita & eiusdem absentia, minime corporearum virium pretercipiat intercludatve actionem. IVDAEVS. Abunde ex his quae dicta sunt, perspectam habeo corporis absentiam causam esse: cur corporeae animi vires ab actione remittantur. CHRISTIANVS. Hoc est quod volui. Nam spiritali animi vim vt meditando facultatem: neq; praesentia neq; absentia carnis ab actione & officio suspendit. Corporeae tamen facultatis vt loquendi officium & actionem: corporis absentia differt atq; intermittit. IVDAEVS. Haec ita se habere, modo clarius perpendo. Caeterum quo pacto ex his vt pollicitus es: futuram resurrectionem coficias: explanato. CHRISTIANVS. In promptu est vt propositum resurrectionis mysterium absoluam. Cunctae enim corporeae animi vires: vt loquendi, scribendi, mouendi, sentiendi, vegetandi & caeterae huiusmodi adsunt vt confessus es, animo a carne soluto. IVDAEVS. Adsunt etiam: haud minus qm adhuc i carne couersant. CHRISTIANVS. Et sine organis sunt. IVDAEVS. sunt. Nam earum organum: corpus, aut variae corporis partes. Loquendi enim organum, oris palatum aut lingua: scribendi man?: mouendi, tibie: sentiendi: aures, oculi, nares, lingua. Alendi siue vegetandi: cor, stomachus, pulmo. CHRISTIANVS. Si haec vires absq; suis organis sunt: ergo & sine actione subsistunt nulloq; fungunt officio. IVDAEVS. nullo. CHRISTIANVS. Ociosae igitur sunt ferianturq; omnino ac torpent. Nam id ociosum: quod omni naturali actu & officio spoliatur. IVDAEVS. Ita est. CHRISTIANVS. Haud ergo huiusmodi vires, in abiuncto a corpore animo: eo modo sunt quo esse nate sunt. Nam natura nihil sustinet ociosum. Vult enim omnia eo modo esse quo esse nata: iubens suis actibus fungi vniuersa. Haud est igitur natus hominis animus esse a carnis ergastulo solutus: quandoquidem plurimas vt diximus vires habeat: quae vt in actu & officio continentur, necessariam disquirant carnis praesentiam. Si enim extra corpus subsistere natus esset animus: cur obsecro substantiam & esse totum, in corporis domicilio accepisset. Et si quidem non vt pleriq; voluere creatus est animus extra corpus aut a carne alienus: vt in coelis & alio sublimi in loco: vnde sit deinceps a deo corpori infusus. Cepit enim esse in corpore & creatus est in carne: ita vt nullo antea momento fuerit, qm in corpore: nec aliud qm in carne, haberet essendi initium. Nam per corporis infitionem ac naturalem mansionem: ab angelicis choris eximitur animus. Illorum enim amplum & liberum esse: exigua carnis mansio non capit. Quapropter illi & extra carnem creati & perseverauerunt immortales extra illa: nati sunt, quandoquidem iis corporeae vires & facultates desunt: quae carnalium organorum expectant coniugium. IVDAEVS. Jam ex his aliquantisper conicio, necessarium esse: vt animus a carne solutus nonnunquam in proprium carnis domicilium reuocetur. CHRISTIANVS. Necessarium est: vt ociositas omnis deuiteretur & ab animo secludatur. Nam corporeae animi vires cum sint immortales: abiuncto illo a corpore, perseverant ociosae: stantq; non eo pacto quo stare natae sunt. Propriis namq; actibus & officiis tandiu spoliatur: quoad sunt illis carnalia organa. Si ergo ociosae subsistunt: id profecto quis non dixerit esse praeter naturam? Quicquid autem naturae aduersatur: violentum illud nuncupamus. Quod vero violentum: qui stabile ac perpetuum esse queat? Haud igitur perpes erit nostrorum animorum, a corporea mansionem exilium. Quinimmo vt corporeae vires animi, eo modo saluentur perseverentq; quo & esse & saluari nate: conflatum necessarium esse vt nostri animi suis corporibus socientur: & nulla demum vis animi: aut sui organi aut propriae actionis priuatione experiat. IVDAEVS. Summum reor esse incommodum: perseverare in natura qm ociosa. Ociosae autem sunt vt rite itulisti corporeae animi facultates: illo a carne, p mortis resolutionem emigrante,

Animus
non crea-
tus extra
corpus

Conclusio
resurre-
ctionis.

Ve vero hæc ociositas commode deuiteretur: animum ipsum in natiuum carnis claustrum, nonnunq̄ a deo reuocandum plane conspicio. CHRISTIANVS, Intellexisti quo pacto cum duplex sit humani animi vis: alia incorporea vt meditando: alia corporea vt loquendo: ex illa animi immortalitatem & abiunctionem eius a corpore: ex hac vero, eiusdem resurrectionem siue iteratum carnis contubernium, euidentibus clausimus argumentis. IVDAEVS, Intellexi. Nam quia incorporeæ facultati vt meditationi exercendæ: nihil obest corporis absentia: quæadmodum neq; eidem aliquid confert carnis præsentia: ideo separabilis est a corpore animus: vt pote qui abiunctus a corpore, permanebit non ociosus: sed meditationi incumbens, diuinarum particeps illustrationum. Et rursus quia corporeis illius viribus: vt suis fungantur actibus, necessaria est corporis agglutinatîo: hac de causa abiunctus a corpore animus (ne perpetim corporeæ vires: suarum expertes actionum contra naturam elanguescant) probatur iterum corpori, æterno fœdere sociandus. CHRISTIANVS, Eodem itaq; medio scilicet vitandæ ociositatis gratia: per geminas animi vires: nunc illius æternitas nunc vero eiusdem resurrectio perpulchræ infertur. Est enim humanus actus: superiorum & inferiorum actuum naturalis nodus: quandoquidem velut extremos actus complexus: tam superiorum q̄ inferiorum viribus armatur. Nam superis illis natura separatis actibus, vt diuino atq; angelico: corporeæ vires, non priuatione quadam: sed nimia eminentia defunt: nullam cum carne & materia cognationem & affinitatem habentibus. Sunt enim actus liberi, puri, absoluti: naturalium actionum gyros intra seipfos, absq; vlla in repolatione agentes. Inferiores autem actus: sensitiuus, vitalis, essentialis: spiritali vi & interna actione destituuntur: omnisq; facultas illorum, vt est corporea: ita & actio omnis peregrina & excutanea: quam quidem ipsi actus, cum excipere nequeant: materia commendant. IVDAEVS, Ergo sicut hi inferi actus sunt inseparabiles a materia: ita & superi diuinus atq; angelicus, sunt materie insociabiles. CHRISTIANVS, Rite inuers. Nam per solam vim corpoream: materiale sancitur animi fœdus. Et per solam incorpoream: colligitur eius a materia diuortium. Hi enim actus, quibus adest sola vis incorporea: sicut nullum habent cum materia commercium: ita & hi qui sola corporea facultate præditi sunt: nullam habent causam vt extra materiam permaneant. Medius autem actus vt humanus ambarum particeps virium: imprimis ob vim corpoream natura carni addictus est. Deinde ob incorpoream: illum fieri extra corpus posse & permanere a carne solutum, testamur. Rursus tamen per corpoream vim: carni iterum sociandus conuincitur. IVDAEVS, Si noster animus rursus in corporis domicilium, perpeti mansione rediturus est: cur ad tempus e corporeis finibus cogitur emigrare. CHRISTIANVS, Non est nostrum nosse momenta & tempora: quæ pater deus posuit in sua potestate. Hoc autem quod rogas, sensum transcendit humanum: totumq; diuinæ voluntati permittendum. Quid si enixius interrogando perfeuerabis: subiungam quoad videre videor, eius rei causam esse peccatum: quod vt nostra & vestra recitant testamenta: diaboli inuidia introiuit in orbem terrarum causamq; introduxit inuersionem mortis. IVDAEVS, Si peccatum causa est huius emigrationis animorum & solutionis eorum a carne: conuincio iteratum eorundem cum carne coniugium, futurum absq; peccati labe. CHRISTIANVS, Id futurum fœdus: erit exors peccati & macule. Nam diximus illud fore equiter nunc: nec migraturum vsq; amplius e corpore animum. Nempe si in illa futura resurrectione (quæ nostris: sacre regenerationis eum & totius immortalitatis sæculi appellatur) peccatum denuo in animabus vim vllam haberet: rursus anima ipse iscelicia mortis diuortia vt prius expertis cogerent. Quid autem semel iterum carni sociabit: nunc ab ea emigrabit

Cur animus migrare a corpore iubetur.

atq; diueller. **I**VDÆVS. Quomodo restituetur anima corpori: quod mortis corruptione in primas suæ materiæ atomos euannatum & resolutum fuerit! **CHRISTIANVS.** Putas deo quicq; aut difficile: aut impossibile esse! **I**VDÆVS Nihil. **CHRISTIA.** Is qui primam materiam e nihilo ad esse produxit: & qui deinceps ex eius atomis, decoram speciosamq; humani corporis molem in animarum domicilium confluuit: si illud domicilium, quauis ex causa dirutum fuerit in primamq; materiam relapsum: poterit ne a deo iterum in integrum instaurari: & æuiternum fieri prioris animi hospitium! Hic enim promisit: non perituum de capite nostro capillum. Et non modo non perituum intellige vnicum capitis crinem: sed ne vel vnam nostri corporis atomum: quæ ad totius attineat integritatem. Omnis enim (vel etiam sparsissimus) nostre carnis puluis: rursus a deo, in vnum accumulabitur: prisciq; corporis decorum ac formam recipiet. **I**VDÆVS. Immensam ac semper eandem credo esse dei potestatem: cui longe plura & magis stupenda sunt possibilia: q̄ resoluta corpora iterum excitare e puluere: atq; animos illis iterum sociare priores. **CHRISTIA.** De instauracione corporum nostrorum in priscam formam & animarum in eis iterata receptione: de q̄ totius resurrectionis mysterio, habes Ezechielem capite tricesimo septimo. Facta est inquit super me manus domini: & dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus: & circumduxit me per ea in gyro. Erant autem multa valde super faciem campi siccaq; vehementer. Et dixit mihi fili hominis putas ne viuent ossa ista! Et dixi. Domine deus tu nosti. Et dixit ad me. Vaticinare de ossibus istis. Et dices eis. Ossa arida audite verbum domini. Hæc dicit dominus deus ossibus his. Ecce ego dabo super vos nervos. Et succrescere faciam super vos carnes: & superextendam in vobis cutem. Et dabo vobis spiritum & viuetis. Hæc Ezechiel de promissa a deo resurrectione. Eius autem complementum: sequentia verba explanant. Factus est autem inquit sonitus prophetante me. Et ecce comotio. Et accesserunt ossa ad ossa: vnumquodq; ad iuncturam suam. Et vidi & ecce super ea nervi & carnes ascenderunt: & extenta est in eis cutis desuper. Hactenus de corporis instauracione: vsq; ad circumdatam cutem. Nam terminus summitatisve corporis: cuticula. De reuocatione vero anime in corpus sequens sermo profequitur. Et dixit ad me Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis. Et dices ad spiritum. A quattuor ventis veni spiritus: & insuffla super interfectos istos & reuiuiscant. Et prophetaui sicut preceperat mihi. Et ingressus est in ea spiritus & reuixerunt: steteruntq; super pedes suos, exercitus gradis nimis valde. Quorsum oro te verba hæc: nisi ad consummatam integraq; nostri resurrectionem spectare videantur! **I**VDÆVS. Hæc mihi futuram integram resurrectionem persuadent: eiusq; modum plane adaperiunt. **CHRISTIA.** Quæ hæc Ezechielis verba futuram corporis instauracionem, sensim & per quandam integralium partium successionem explicare videantur: quasi prius ex ipso puluere ossa, deinde nervi: hinc carnes, postea cuticula restituantur: nouissime vero spiritus iam instaurato corpori reddatur. Nos tamen Christiani aliter sentimus. Dicimus enim ab apostolo nostro Paulo probe edocti: integram nostri resurrectionem absoluendam & perficiendam in momento, in ictu oculi, in clangore nouissima tubæ. In sonitu enim terrifico huiusmodi nouissima tubæ: materialis noster puluis, qui prius humani corporis formam habuit: vnico instanti, eundem perfecti corporis decorem recipiet. Simul enim ossa, nervi, caro, cuticula: instaurabuntur. Simul ex eis, iterata corporis compago: incorrupta surget. Simul spiritus ipse hoc est animus, instaurato corpori sociabitur: reduceturq; hospes in antiquum hospitium, in quo perpetua illi futura mansio. **I**VDÆVS. Nihil refert qualiter ipsa resurrectio absoluenda sit: in tempore an in momento: modo tantæ felicitatis indubitatâ

De istauracione corporum nostrorum

Ezechiel de resurrectione.

Doctrina diui Pauli.

Dialogus. I. Fo. LX.

spem, certis auctoritatibus & argumentis concipiam. CHRISTIANVS. Immortalitatis ac futurae resurrectionis salutifera agnitio: spem homini ingerit non paruam: nec potest eum, qui se ut immortalem & quandoque resurrecturum mente reuoluerit: non efficere meliorem. Sed quoniam longiuscule a disputationis nostrae proposito, digressi sumus, post expletam actuum circa materiam varietatem, post enodatam humani actus immortalitatem & resurrectionem: nunc conueniens arbitror, ut ad intentum nostrum de interno diuinitatis numero reuertamur: diuinamque trinitatis mysterium ut coepimus prosequamur. Nam fortassis ne istud quidem (sicuti neque priora) tibi nostris rationibus persuasum iri dedignaberis. IVDAEVS. Quod reor impossibile esse: mihi, quibus rationibus persuasurus es? Attende ut haecenus fecisti: & tibi forte, id quod reus impossibile: diuino fauente lumine, summe necessarium esse monstrabimus. IVDAEVS. Qualescunque argutias obieceris, etiam si id palam edoceant: a nientis palato reiciam. CHRISTIANVS. Satis tamen pro praesentis disputationi uncula: modo me fecisse credam: si tibi (licet peruiaciter renitenti) ipsam: uti est: diuinam veritatem nudauerim tuumque errorem propalarim. Porro Ingens est uesania: signum nolle perspectae, elucidatae & agnitae ueritati acquiescere: nolle erroris bene noti, tenebras excutere. IVDAEVS. Quod mihi rectum uidebitur (ut libri proclamant nostri) hoc sequar. Attamen ne ideo ceptam disputationem deserito: sed de interno dei numero, ut pollicitus es ulterius prosequere. CHRISTIANVS. Meministi cur cunctos actus, humano actu inferiores: dixerim a materia inseparabiles esse: hoc est illos aut esse in materia: aut nusquam omnino subsistere. IVDAEVS. Memini. CHRISTIANVS. Causam huius rettulimus, quia hi actus simplices, confusi & indistincti: vim nullam habentes, qua in seipsos conuertantur agantque non nihil intra se. Omnis quippe uis eorum quicquid agit & profert: hoc extrinsecus traducit materiae commendans. Quamobrem omnis eorum actio, quae ab ipsis actibus tanquam e fontibus & principiis emergat: alieno tamen in fine id est in materia penitus extrinseca receptatur. Hi enim actus quicquid gignunt, vim illud intra se continendi non habent: sed in materiam abire sinunt. Unde fit ut annexam illis, iugiter materiam esse oporteat: ut hoc pacto ab extrinseco organi aut subiecti praesentia: interni organi praesentia defectus uel suppleat. Si enim his actibus quemadmodum uis adest profusiuua & aliorum productiuua: ita & ad esset eorum quae proferunt quae uel gignunt, retentrix facultas: haud opus esset eos semper addictos esse materiae: utpote quibus deus materiam retentrix facultatis supplementum adiunxit, copulauit, annexuit. Hi ergo actus: nonne iure simplices dicendi: ut qui cum uim habeant agendi, vim retinendi non habent: sed aliunde illis annexa est retentrix facultas? Non enim duplicem, sed simplicem & unicum vim habent: id est agendi tantum, non retinendi. Nonne etiam iure eodem confusi: hoc est indiscreti & indistincti appellandi: quia nullum in hoc ipso sunt, id est in propria essentia: discrimen aut differentiam habeant actus & potentia, seu uirtutis agendi & facultatis retinendi. Sunt enim hi: quaedam metae facultates agendi: separatae, a potentia retinendi. Eorum enim retentrix facultas: extra ipsos sumenda. Nam haec est materia: quae ab ipsis substantialiter differt. IVDAEVS. Perpendo huiusmodi actus humano inferiores actu: iure simplices, confusos & indiscretos appellari debere: ut quorum simplex est & indistincta agendi uirtus: separata a retinendi & suscipiendi potestate. CHRISTIANVS. Nonne etiam eadem de causa hi actus: imperfecti & recti diciqueunt. Aridi ite & leiuni: quia seipsis non fruuntur nec suo fenore potiantur. Nam nihil eorum capescunt: quae ipsimet gignunt aut proferunt: sed ut diximus extra se, ut materiali in uasculo omnia recondunt. Quapropter seruiles: tanquam haud sibi ipsis: sed aliis foenerantes uocandi. Recti uero etiam dici possunt: quia nihil in seipsis conuersionis,

Respon
ad pposi
tum diuinae
trinitatis

Mario

Actus
imperfecti
recti seu
seruiles

De Trinitate.

circulationis aut reflexionis habent: nec aliquid intra se, aut propter seipsum agunt: sed aspectu recto se totos materiei dedunt: illi soli adsunt, vnicam illam vt cunctarum suarum actionum capacem exceptricemque facultatem intuentur. In proprio sinu aut gremio nihil patiunt: sed quicquid ipsi gignunt, recto calle in exteri materiae vterum & gremium deuoluunt **IVDAEVS**. Cōcipio etiā cur hi act^o imperfecti, recti & seruiles merito appellari queāt: vt quod non sibiipsis, sed aliis agāt scenereturque. **CHRISTI**. Nā & mineralia & vegetabilia & sensibilia: haud sibiipsis, sed alii vt hominibus: sunt, viuunt, sentiunt. Nunquid existimas os illud merito ieiunum esse: quod haud proprio sed alieno ventri cibum mandit: aut id os longe esse imperfectum: quod capescere quidem alimoniam potest: sed retinere eādem nō potest: Id os iure pertusum & semper esuriens inanemque diceretur: cui stomachus (vis alimoniae retētrix) non esset annexus. Est enim os per se: simile actū^o imperfectis. Materia vero foetuum ipsorum capax: stomachi exprimit aulam. **IVD**. Me hac analogia plurimum iuuat clariusque per eam, simplicium & imperfectorum actuum naturam conuicio. **CHRISTI**. quia te praesens analogia iuuat: aliam parem adhibebo. Vis sensitua, nunquid cognitrix facultas est sensibilibus apprehensua specierum: **IVDAEVS**. Est **CHRIST**. Ea vis quae sensibiles apprehendit, iudicat intueturque species: illas ne intra se retentat, sistit, conseruat: **IVD**. Minime. Nam vis quae iudicat: ea quae e regione sui sunt & in alio sita iudicat: vt oculus, in speculo & non in seipso: existentem iudicat imaginem. Oculus enim iudex est imaginis: Speculum vero illius susceptiuum. Iudicat oculus, quā intra se nō habet. Speculum vero fert suscipitque: quā nec videre nec iudicare potest. **CHRIST**. Vbi ergo sūt sensibiles species: aut quod illatum est promptuariū: in quo a sensu diiudicentur. **IVDAEVS**. Quae exteriorē sensum cient: in mundo sunt, extra animal sita. Quae vero internā sentiendū vim motitant: in phantasias siue in cerebro reponuntur. Est enim cerebrum phantasmatum sedes: & interni sensus organū, subiectum, memoria. **CHRIST**. Nec ergo exterior nec interior sensus: habet intra se quod iudicent, quod spectent, quod intueant. **IVDAEVS**. Non quādoquidē ea quae exteriori aperiuntur sensui: in mundo sita: quae vero exteriorē cient: condita in cerebro. **CHRIST**. Quae exteriori interiori famuletur: omnia tamē exterior, primum capescit a materia Nam a materialibus rebus: quae sunt in mundo. Et rursus interior, omnia eadem quae ab exteriorē in se traducuntur: iterum in materia (nempe in cerebro) recondit. **IVD** unde fit vt vterque sensus sit intuitiua vis simplex: confusa, recta, indistincta, imperfecta iudicās quidē aliquid, sed nihil capescens aut intra se complectens: eorum quae iudicat atque intuetur. Neuter enim eorum interno & consubstantiali vtitur organo: quod omnino ab ipsa vi speculari diuelli & abrumpi nequeat: sed ambo quas hauriunt species: extra seipsum, in materia li promptuario condunt atque referunt. **IVDAEVS**. Interior sensus, ideo interior nuncupatur quia interno vtitur sensorio. Cur ergo sensum vtriusque exteriorē vti organo p̄dicās: **CHRIST**. Interior sensus vulgo internus dicitur: quia in abdito exerceatur sensorio, quo ad animal: vt in cerebro quod sub capitis testudine latet. Collatione tamen facta: ad iudicatricem spectrorum virtutem, quae insita est animo: ipsum cerebrum, penitus ab ea exterum & substantia diuersum reperitur. Vniuersum quippe animalis corpus: alterius est substantiae ab animalis anima. Omne itaque corporeum organum, siue excutaneum sit & in cuticulae superficie situm: siue subcutaneum & sub cute latens: ad totius animalis animam & ad omnem ipsius facultatem: penitus exterum, diuersum & inconsubstantialē dicendū. Quare & omnis actio quae ab anima in corpore fit: externa, recta, diuidua, reflexa, imperfecta, corporea ac materialis nūcupanda. **IVDAEVS**. Nullus ergo simpliciter est sensus interior. **CHRIST**. Nullus quo ad animam vtpote cum omnis sensus, in exteriorē hoc est in materialē & consubstantialē

Analogia.

Alia analogia.

Differentiae vtriusque sensuum.

Illatio.

Obiectio

Responsio

Nullus simpliciter sensus interior.

Dialogus. I. Fo. LXI.

tiali organo perficiatur: vt in mundo vel in cerebro. Nam in vtroq; sensu vis intuitiua (pe-
nes quā est oē specierū iudiciū) a vi obiectiua siue presentatiua, substantialiter differt: quā-
doquidē vis intuitiua sit portio animi & naturalis eius potentia; presentatiua vero, pars
corporis aut mundi. Exteriori siquidē sensui mūdus; interiori vero cerebrū oīa presentant.
IV. Quomodo ex hīs internū dei constabis numerū? CHRISTIA. Ad hūc numerū spe-
ctāt quēcūq; iā dixim⁹: nec (quātū ipse subsipio) possibile est eū q; sincera & clara mēte, q̄s
recēsūm⁹ analogias trutinabitur: imperfectiōis inferiorū actuū deprehēdere quā diximus
causam: nisi & mox oppositā causam pfectiōis superiorū actuū, ipse sibi eliciat. Nā cur ob-
fecro inferiores tres actus: Sensitiuū, Vitalē, & Essentialē inseparabiles a materia vocauim⁹?
IV. Quia illis ob internū organi penuriā: natura materiā annexuit, actionū omnīū ipsoꝝ ca-
pacē. CHR. Eadē ratiōe imperfecti, recti, confusi & indistincti vocati sunt. IV. Eadem.
CHR. Ex opposito supremi tres actus diuin⁹, angelic⁹, humanus: cur aut separati aut se-
parabiles a materia dicuntur? Nunquid quia ipsi in ppria essentia sine materiali p̄sidio in
terna actione potiunt: seu quia illis adest: & agēdi & suas actiōes cōcipiēdi retinēdiq; facul-
tas. Sunt em̄ & inītiū, & mediū, & finis suarū actionū. Gignūt quidē pferūtq; nōnihil: insu-
per & suos ipsi foetus, haud quāq; extra se habere patiūtur: quinimmo illos intra se coercēt,
sistunt, excipiunt. Non em̄ aliis sed sibiipsis foenerantur: partib⁹ opibus, ipsi in ppriis exe-
ditis ac scriiniis perficiunt. Quod pariūt, edunt: partuq; suo, semetipsos int⁹ alunt. Quēad-
modū prius diximus humanā mentē & opificē esse intellectualiū notionū: & earūde notio-
nū retentricē atq; capacē. Occurrit em̄ ipsa pprio opificio: dū flexa in semet: id quod peperit
in materiā abire nō patitur: sed claudit illud cōtinetq; in suo scriinio: ad hunc modū ppria
actiōe pascēs, alensq; seipsam. Videat ne ergo tibi mēs humana, simplex & indistinct⁹ actus
esse: qui dūtaxat actus sit & nō potentia: qui oculus tantū sit & minime speculū, qui poten-
tia tantū & nō obiectū: qui tantū principiū suę actiōis, & non finis eiusdē: qui tantū agat &
non recipiat: qui pferat quicq; & eo non fruatur? IV. Quod incōmodū si humanus actus, a
me simplex diceret? CHR. QUI humanū animū vult simplicē id est indiscretū actū eē:
hunc mortalem & imperfectū censet iis haud absimilē actū: quos nihil nisi in materia age-
re posse docuimus. Est autē human⁹ anim⁹ ex sui in se reflexiōe & apprehēsiōe: nō modo dy-
adis, sed trinitatis emulus. Nam quisquis in aliquo ente extrema cōstituit: debet & in illo
constituere mediū. Qui autē humanā mentē sine diuisione sui, in agēdi vim & retinēdi
potentiā secuerit: is mētis humane constat ac discernit extrema. Vis em̄ agēdi & retinē-
di facultas: sunt vnus quidē mentis substantia: non tamē eiusdē mētis vnica virtus: sed vi-
res geminę, distinctę, incōuertibiles. Alia em̄ est animi vis actiua, alia retinēdi potētia, quā
doquidem illius est agere: huius vero actiones capescere, cōtinere & retentare ppriū. Cuius
autē est ppriū obuiā ire actionib⁹ illasq; cōtinere: huius nō est illarū esse fontē. Vim em̄ hu-
manę mentis actiua, intellectū: retentricē vero memoriā nūcupamus. Nostī intellectum &
memoriam, q̄q; sint mens vna & indiuidua: extremas tñ esse animi portiones: lato pprieta-
tū interstitio differētes. Nō est em̄ intellect⁹ mēoria: neq; memoria intellect⁹. Et alia rursū
intellectū, alia mēorie sunt peculiarīa ac ppria. Intellect⁹ em̄ fons est & opifex intellectuāli
um notionū: omnesq; toti⁹ animi thesauros p̄fert. Memoria vero cōseruatrix est & p̄mptu-
ariū earūde notionū. Intellectus principiū est animi. Memoria animi finis. Si humanū ani-
mū cōfufe, simpliciter, vnice & indistincte sumis: illū nequaquā in vires, ad alterutrā conuer-
sas discernēs: quomodo eundē quicq; intra se agere posse saluabis? Et si in geminas vires in-
tellectū atq; memoriā, illū sine diuisione sui diduxeris: continuo opus est vt vim tertiā id est
voluntatē inter vtrāq; cōstituas. Nā quicquid gignitur ab intellectu: manet in memoria.

discretio
animi,

De Trinitate.

Voluntas autem tanquam connexio ambarum: postmodum in contemplatione, omnia a memoria resumens ea denuo intellectui presentat. Est enim contemplatio medius actus intelligentie atque memorie. Coniicias que de humana mente hactenus diximus? IVD. Coniicio. Sed nihil ad diuinum internum numerum. CHRI. Que in imagine de humane mentis numero in medium rettulimus? intellige pari pacto de diuina exemplari mente in veritate dici posse. Nam mens humana: diuinum in imagine exprimit numerum. IVD. Nondum persuadeor ut numerum illum: deo fatear esse. CHRI. Nihil inesse potest creature: nisi id quod illi a creatore indultum. IVD. Nihil. Nam solent omnia a prima causa: traduci in creaturam. CHRI. Humana mens: vestigium est diuine exemplarisque mentis. IVD. Est. CHRI. Cum igitur illa ad diuina: mentis facta sit imaginem: cur non liceat ex umbratili numero in ea signato: diuine absolutissime mentis longe veriores numerum coniecere? Si mentem humanam docuimus actum esse discretum in se reflexum atque reuolutum ideoque a materia separabile: quod obrem diuinum actum omnium actuum causam: non iure potius fatebimur discretum esse, in se reflexum, sui copotentem, in se agere potentem? IVD. Si deum annuerem agere intra semetipsum, quemadmodum & humanam mentem: magnam forsitan incurrerem incommodum. CHRI. Quod? IVD. In deo aliquid esse platum a deo: quod non est deus. Quemadmodum in humana mente: aliquid est (ut intellectualis notio) productum a mente, quod tamen non est mens. Nam internam alicuius actionem esse dixisti: cum mens & aliquid agit & suam actionem capefferit: ac intra se claudit: ut mens cum & notionem profert: & eadem in se retentat. Ipsa autem notio: aliud quiddam est a mente. Ad hunc ergo modum & deus si quicquam intra semetipsum ageret, suam continens actionem: id quod ab eo gigneretur, aliud quiddam a deo esset & tamen in deo resideret. Absit autem ut quicquam in deo sedere ac in eius substantia mansionem habere dicamus: quod sit ab eo alienum. Diuine certe substantie quicquid inest: deus est, quandoquidem illius simplicitas: omnem accidentium & alteritatis inhaesionem transcendit. CHRISTI. Instantia tua ex parte recta: & ex parte non recta. Recta: ostendens non esse omnino sinceram & perfectam creature analogiam ad creatorem. Nam humana mens id duntaxat exprimit in accidente: quod substantialiter ac vere deo inest. Humane etenim mentis notio: que ab intellectu prolata in memoria statum habet: accidens est aliud a mente. Diuina autem substantia ut vere dixisti: nullius est accidentis & alteritatis susceptiua. Non recta vero: quia quicquid interna dei actione profertur: id nimirum & in deo residet & substantialis deus est. Qui enim primum agit, seu qui consubstantialiter quicquam gignit ac profert: deus est. Quod vero gignitur proferturque: est nihilominus deus. Amboque quoque vinculum & naturalis connexio: pari iure deus esse declaratur. Et tamen hec tria, sunt deus vnus: & vna tota diuina substantia: absque sui diuisione trina. Nam interna alicuius entis actio: haud est eius entis vera diuisio: sed arcana eius intra seipsum progressio: qua pergens a seipso, per seipsum, sistitur in seipso. Hec enim eminentissima dei progressio: illi nihil alteritatis, diuisionis, inaequalitatis aut multipliciter inferit. IVD. Reor hec nimis ardua ne dicam impossibilia: ut qui per ignota quedam: vni deo tres velle deos inserere videaris. Cum nostris Hebreos esse diuine vnitatis cultores: semperque nostratibus falsam plurium deorum religionem summe inuisam odiosamque extitisse: suadeo tibi fatius a coeptis desistendum. Nulla quippe arte deludime finam: ut vnus dei confessionem que tanto tempore menti insedit meae: impresentiarum a mente excutiam. CHRI. Nimirum dure ceruicis populum, vos passim sacra scriptura vocat: qui vesano errori vestro & vobis quidem bene noto: vecordi pertinacia hactenus inheretis. Audisti puto eum qui perfectus cupit veritatem esse discipulus: debere huiusmodi virum esse, ut sit nullius addictus iurare in verba magistri, Nosti etiam ex veteri testamenti libris: quoniam super omnia vicit veritas. Nihil enim refert a quocumque ipsa veritas efferat: modo ita se habeat, hoc est dummodo sit veritas. Ipsa

Instantia.

Instantie
reprobatio.

enim immutabilis est: & siue pronuncietur in trivuis, aut in tectis domoꝝ: siue in tricliniis audiatur, aut omnino fileatur: siue illam Iudeus, siue Sarracenus, siue Christianus efferat: nihil ex illius immutatur natura. Permanet enim semper sincera & perfecta veritas, nihil aut elocutione sui, aut silentio, aut confessione, aut abnegatione, aut eloquentiu hominum diuersitate mutationis accipiens. ¶ Nam sol siue illius radii, oculi acies exceperit, siue illum intueri dedignabitur: nihilominus manet serenus suorumque radorum assiduus profusor, neque quod haud quaquam oculo illuceat: ipsi soli imputandus: sed aut imbecillitati, aut fortassis nequitie oculi: suos obtutus ab illius fulgore auertentis. Ita & a vobis Iudeis, quibus Christianum nomen odiosum: veritas etsi enuclearissima: ab ore tamen Christiano audita: recusat repellitque. Verum tamen non te vt ais ab vnus dei cultu, callide exturbare studeo: ad plurium deorum inuitas culturam. Nam plurius deorum cultus: haud secus nostras quam vestras aures offendit. Nos enim substantialem dei vnitatem sine eius diuisione: ob naturam interne actionis (per quam cuncta vt diximus facile deuantur in comoda) personali ternario distartimur: in principiu, medium, ac finem. Hoc modo neque deum ab eterno feriatum, nihil egisse: neque quicquam illi fuisse coeternum fateri perurgemur. Christiana nostra professio hac de deo credi iubet. Atque huic fidei: naturales rationes astipulantur. Quod si ad vltiora Christianorum mysteria vt ad diuini incarnatione verbi, natiuitate eius de virgine, temporalem mortem ac post triduum resurrectione allucere studuissem: cuncta forte innati odii gratia poteras facile aspernari: aut saltem quia impossibilia & contra naturam videntur: deum factum hominem ac natum de virgine. Nunc vero quandoquidem tecum ex mere naturalibus egerim: vt diuine substantie natura: vt est & fuit ab eterno in vnus substantie trinitate, tue menti illucet: admiror plurimum cur vir in mundana philosophia eruditissimus hac audire & his acquiescere recusat: que rerum naturalium & etiam Christianorum scientie concordem sapient intelligentiam. Hec vbi ore personui: excanduit illico Iudeus, minimeque a conuiciis abstinuit. Leuior tamen postmodum factus: & nobis dispassa fronte vale dixit: & hac insuper verba adiecit. Oblectarunt me plurima que presens disceptatio in medium produxit atque enodauit. In posterum opera dabo: si mecum ipse de his differendo: diuine totius substantie absque eius diuisione adesse internum hunc personarum numerum: mihi ipse quoquo pacto persuadeam. Ego vero illum vt id sedulo faceret cohortatus: eo salutato abcessi.

Dialogi primi de Trinitate finis. In edibus Reuerendi patris
domini Caroli de Genlis Nouiodunensis
Pontificis. Anno domini
1512. Ianuarii. 25.

SECVNDI DE TRINITATE DIALOGI ARGVMENTVM.

HOC dialogo iisdem interlocutoribus: fingitur Iudeus velle ab errore bene noto liberari: manusque subdere ferula veritatis: & consentite deinceps iis: que illi diuine Trinitatis mysterio arcanoye deitatis numero rationabiliter obiciuntur.

De Trinitate

SECUNDVS DIALOGVS.

Diui Di
onyſii
verba.

NAM (vt diui Dionysii verbis vtar) meus ad te couertit sermo precordialis amor: & vna pro te suscepta disceptationis anxietate: tibi in memoria reuoco: cum te beniuola mente prius: quod errori tuo & tibi quidem fortassis bene noto inhaeritis: arguerim. Verum nunc summam omnium prouidentissimam moderationem: magnifice totoque affectu laudo: tibique salubriter respiranti: congratulor atque concubilo. Et te iis: quae aliquando contempseras rursus aggrediar: vt ea nunc iterum tibi commendem: quorum noticiam semel es aspernatus. Superiore dialogo vt potui accuratius: tibi nonnullis analogis rationibusque patefeci: diuinam substantiam absque diuisione suae integerrimae & insectilis vnitatis, internum habere personarum

discrimen. Haud quidem aliter quam sub personali trinitate: posse totam diuinitatem internae actionis esse participem: per quam plerumque deuitant incommoda: in quae plerumque necesse est eos: quorum mentibus sacratissimum ille trinitatis radius minime illuxerit. Huc enim sacrum numerum ignorantes: aut deum ab aeterno torpuisse aut fuisse aliquid illi coaeternum quomodo effugerit! Ad haec vero non pauca ad me responsa dedisti: te non modo haec vera esse nescire: verum vt impossibilia ac deliramentis similia: nolle in tuo ventre, sibi sedem deligere. Immo vero tu in me conuicia intorquebas: quod te a paterne religionis ritu callide auocare & in sacrilegia quedam nephanda vt in plurius deorum cultum, concitare atque allicere molirer. Hortabarisque pariter me a ceptis desistere: atque his esse contentum quibus innitebar. Ceterum vt superna lux paterne glorie: suum splendorem in tuae mentis tenebras, insulgere sua voluntate disposuit: protinus cordis mei penetralibus infudit, vt prioris dissertationis nostrae recordationem: nunc tuis oculis subiicerem: vt videlicet Romae tu quidem pene mihi coeuius: de diuino interno numero complura (discordi tamen amboque nostrum sermone) rettulerimus in medium. Querebar enim apud te: qui mihi sane sapiens videbaris: num praesceptorum Philosophorum quosdam mundana sapientia in vnius dei noticiam euexerit! Tu vero vt doctus eras, subintulisti id quidem aliquibus accidisse: vt Socrati & Aristoteli. Vterius vero percontatus abs te: nonne etiam diuina substantiae trinitatem agnouerint: dixisti eos ea neglexisse quae non sunt. Satis autem illis fuisse si ea quae sunt scrutati: eorum scientiam posteris demandassent. Diuinam vero trinitatem nihil esse: ideoque huius scientiam a Philosophis merito postergatam. Haec enim dicens: offensus eras tenebris tuarumque mentis sol: tunc eclipsis molestias laboresque sustinebat. Nunc vero postquam repurgatio tuae mentis facta: lumineque presente error omnis & obscuritas aufugit: exiguum & pene nullius sudoris erit: eorum quae hactenus propter te dedignabar, scientiam te adipisci. Nam sicut adductum iurare in verba magistrum: aut paternis legibus incubentem docere arduum est: ita & credulum fidelemque discipulum docere facillimum. Erit ergo mihi ammmodo te nequaquam renitentem de diuino interno numero certiorum efficere: pro labore solamen. Tu ergo deinceps nostris sermonibus pronas aures adhibeto. Tibi siquidem vt iam credulo & fideli: per sacrum fidei initium continget: quod viro cuiquam peregrino, in templo aliquo stanti: ac vndiqueque circumspectum: vbi nam aut qua in parte templi: regiae gazae abdite seruantur. Huic enim si vnus e templi custodibus dixerit: praesens indice: hoc amice, sacrarium est templi. Tu aliquantisper hic patienter resideto. Mox enim adituus venturus est: cui soli permissa clauis sacrarii: hic referato sacrario: sanctorum iocalia tuis oculis nudabit. Huiusmodi ergo conuena si templi custodi quibus ignoto crediderit: si & patienter aditum aduentum operiret: perfimilis ceterum viro fideli. Nempe illa ipsius prima credulitas: priusquam illi sacra iocalia oculis nudentur, expectatiois intere constata: indubie fide exprimit:

Interrogatio.
Socrates
Aristoteles.
Alia interrogatio.

Analogia fidei
per peregrinum.

per quā aliquis, iis quę nondū videt assentitur, patienterq; prestolatur eum: qui sacrarii clauem hoc est rationē obscura quęq; diluentem gestauerit. ¶ Vides nunc quantū pnis discipulis fides proficit: vt ea apertis rationib⁹ postea dinoscant: quę prius ignorauerit. IVD. Vnde nō exiguū esse ad ardua dinoscenda fidei presidium. CHR. Nō exiguū pfecto est. Nam infidelis similis est ei peregrino: qui templi custodē verissima etsi adhuc ignota predicantē asperratur, quicq; nec illi credit: nec patienter editū prestolatur aduentū. Nunquid virum qui huiusmodi fuerit arbitraris indignū: cui adaperiat templi sacrarium: quicq; ad abditorum localiorum contuitū admittatur? IVD. Illum manifeste censeo cui sanctorum iocalia patefiant indignū. CHR. Quam ob causam? IVD. Non ob vnam causam: sed propter duas. CHR. Quas? IVD. Quia in primis neq; editū credit ministro neq; ipsum editum operitur. CHR. Ad perfectā ergo fidē duo necessaria: prima credulitas, secunda constantia. Ad perfectā fidē duo necessaria. Quid em nobis prodest si crediderimus: nisi vt & ea quę credidimus ignota, nobis palam referentur: patientes opperiamur. Ex opposito vero ad infidelitatē: alteri⁹ eorū duorū quę dixim⁹ defect⁹ sufficere creditur. Si em assentitur quisq; editū ministro: abscedit tamē impatiens, priusq; allata clauis, ipsa thesaurorum scrinia recludat: hic merito sacrarū gazarū aspectu suapte ipsius impatiencia defraudabitur. Putas ne igitur fidei, ingētem inesse honorē arduūq; illius esse meritū? IVD. Quis eius est honor quodve eius meritū? CHR. Fidei honor est in humilitate credentis: & exaltatione ei⁹. Fidei honor & meritū. qui rem fide imprimis dignā annunciat, IVD. Quo pacto? CHR. Nam fidelis discipulus qui rei admodū arduę absq; ratione cōsentit: nōne hactenus perpendit humilis esse: qua re ignotam & indemonstratam, tanq; lucidissimam vltro admittit: neq; eiusce rei signa neq; rationes exquirens? His em verbis sacer Paulus gētiū apostolus? Iudeos, Gręcosq; magnę Diuus Paulus infidelitatis arguit: q; ab his sapientia id est dictorū ratio: ab illis vero signa euidentissima expeti solebant. Neutri siquidem (vt superbi & proprię intelligentię modum abdicare nolentes) aliquid in suę mentis aulam ingredi & in illam irumpere sinebāt: nisi id manifestis aut signis aut rationibus imprimis cōcluderetur. Erant ne ergo illi proni discipuli: aut exortes naturalis superbię? IVD. Minime vt qui difficile flectebant: auresq; nō nisi signo aut ratione coacti veritati inclinabant. CHR. Qui autē neq; sapientiā id est rationē: neq; signa eorum quę dicuntur perquirunt: hi discipuli admodum faciles humilesq; sunt. Nā humiliant abdicantq; intellectum suū: vim illi inferentes. Cogūt em illū vt ea recipiat iuscq; cōsentiat: quę sine signis rationibusq; proponūtur quęq; adhuc omnino ignota manent. Nempe si hec est natura nostrū intellectus, rebus duntaxat notis manifestisq; adherere: hunc profecto intellectum cōstat vim sibi inferre: qui ignota quęq; haud secus q̄ nota vltro admittit. Cum ergo celorū regnū vim patiatur: hic intellectus ceteris est regno aptior celorū: vtpote humilians seipsum & abdicans naturam suam: vt ea neutiq; dedignetur aut respuat: quę ab alia mente absq; rationibus & signis credenda offeruntur: Ibi em vnus intellectus humiliatur: alter honoratur: Honorat em discipulus pronus & credulus pedotribam, vtpote virū probum: autoritate dignū, non mendacem, non indignū cuius verbis adhibeatur fides. Ceterū cum quicunq; se vltro humiliat sit exaltatione dignus: is qui per fidē humiliatur intellectus, postea merito fidei sublimatur. IVD. Quod est meritum fidei? Edissere illud: sicuti & fidei honorem edocuisti. CHR. Patientes iuxta sacrū eloquiū: fructū afferūt in patientia fidei. Meritū fidei. sua. Intellect⁹ autē fidelis patiens & constans in tenebris fidei: quid prestolatur nisi reuelationē luminis? quęadmodū fidelis ille peregrin⁹, cui prenūciatus est editū aduentus: quid in tēplo morat q̄ & editū presentia & lucidū facti thesauri opperians cōspectū. Itaq; rationes & signa, aperta itē & patula referatio ei⁹: qđ pri⁹ sola fide in quadā ymbra & enigmare

De Trinitate:

agnoscebatur: fidei dicuntur meritum & premium. Nam tenebre fidei: lumine sequentis rationis vane
nescunt. Sed rogo in quo fides est scientia aperta que rerum cognitio inferior: & in quo eidem
In quo scia fide equalis: IVD. Quantum videre videor: scientia, fide solius rationis & evidentie habitu trans-
trascendit. Certitudine tamen & consensus firmitate: illi probatur equalis. Sunt enim fides &
scientia habitus certitudine equales: priuatione tamen & habitu rationis differetes. Nam
fides est in priuatione quadam: scientia vero in habitu rationis. CHR. Sed cum quattuor sint
modi & cause propter quos alicui proposito assentimur: scilicet aut quia illud est ex natura
sua cunctis peruium, veluti discipline principium: aut quia ratione demonstratum ut conclusio: aut
quia signis & experimentis euidens. Aut quia dicentis autoritate siue probitate firmatum:
Autho- ritas est cui preterim istorum quattuor, fides innitur: IVD. Reor magis huic postremo: quam prioribus
robur si- tribus inniti fidem. Haud enim fides eorum est: que per seipsa sunt cunctis notissima: utpote quo-
dei. rum est lucida intelligentia: quam principiorum habitum philosophi nuncupare solent. Neque etiam
eorum est: que ratione demonstrata: quandoquidem caipsa, non fide credi: sed sciri dicunt. Est
enim scientia rationis habitus. Neque demum eorum est: que ob evidentia signa & presentia exper-
Quorum est fides rimenta credunt. Huic quippe credulitati, opitulatur sensus: visque sensitiva. huius est assentio
nis magistra. Superest igitur ut horum sit fides: que nulla istarum causarum noscunt: sed que penitus
ignota: ob dicentis & ea annuntiationis probitate atque autoritate: tanquam verissima & necessaria,
facile a prono & credulo discipulo admittunt. CHR. Fides ergo ignotorum est. IV. Est igno-
torum: ante rationem, ante signa, ante experimenta. CHR. Principiorum itaque & eorum que suapte na-
tura cunctis peruia sunt: nulla est fides. IV. Nulla. Nam ignorari nequeunt: ubi saltem proposita &
voce expressa fuerint. CHR. Fides igitur est eorum: quorum & scia esse potest. IV. Immo vero ipsam
iam fide, contemplantur esse humilem quandam future scie dispositionem: eumque qui propositis a ludima-
gistro dogmatibus preuia fide assentiri noluerit: indignum esse succedere rationis habitu. ac de-
bere confestim ob sui peruiaciam & incredulitatem: ab arcane veritatis, schola explodi. CHR.
Quapropter rite ab apostolo nostro fides diffinitur: esse sperandam: substantia reque: argumentum non
Diffini- apparenitium. Hac enim diffinitione: & spei & ignorantie cuidam: annexa fides esse pendit. Spei
tio fidei. quidem: cum dixit sperandam. Ignorantie vero: cum non apparenitium expressit. Non enim ea que videt quis
sperat: sed potius que non videt: que ve abdita, absentia & preculposita sunt. Cum vero dixit
substantia: expressit fidei certitudinem ac robur: edocens illi, haud minorem inesse constantiam & metis
firmitatem: quam si aut per se cognitis, aut ratione demonstratis, aut sensibili signo elucidatissimis
inniteretur. Sed quid iam nos a proposito: de interno dei numero remoratur: IVD. Vnde ad
huc de fidei certitudine, spe & substantia analogiam expositulo: atque ita maturius proposito in-
cumbem. CHR. Si id efficiem: noster de fide sermo, paulo propensior longiorque euadet.
Cupiebam enim iam de diuino numero intantum absoluerem: ne nimiam mora: tui elanguesceret ardor
ingenii. IVD. Haud elanguescet, quin immo magis accendet: quo de fide euadet instructior
CHR. Tuus ergo satisfactori votis: aliam rursus similitudinem sed breuiusculam: de fidei robore
atque constantia depromem. Quamquam breuiuscula, me tamen nihilominus erudiet: nec poterit non pro-
desse plurimum. CHR. Si quis scribere cupiat: nunquam simpliciter volatilis charta scripturarum exceptri-
ce: in aere suspenderit: IV. Minime. CHR. Quomodo. IV. Quia mox nimiam leuitate instabilis:
huc illucque vento raprata diffugeret: fieretque excipiens scripturam incommoda. CHR. Quid et
goop est ut vir aliquid scripturam: circa sue scripturam subiectum hoc est chartam ipsius operet: IV.
Ut Charta ipsam: in solido aliquo ac stabili corpore sistat reddatque immobilis. alioque pedule sepe
mobili charte: nihil litterarum, scriptor ipsum valebit. CHR. Secundum igitur chartam duo dephen-
dunt ad scripturam necessaria. Primum ipsius charte constantia: secundum eius mundicie: que nihil aliter
ac dissolutis, atea ipsius habeat. Nam charta que violata contrariis dissolutibus figuratur: quomodo veros

characteres exdplet: Conficis ergo quorsum analogia hec: IVD. Nondū ex integro: nisi si-
lam sigillatim discufferis. CHRI. Charta mens est discipuli: arcanā aliquā veritatē inter-
noscere cupiētis. Scriptor est ludimagister: qui veritatis notionē, in discipuli mentē trans-
ferre satagit. Chartę autē stabilitas & in solido corpore immota positio: est vt prauiā fides
discipuli. Eius autē mundicię: abnegatio cōtrarioꝝ errorꝝ. Tu ergo prius absq; fide: haud
eras ab similibus pendulę & instabili chartę. Nunc vtro excussa omni mētis leuitate & incon-
stantia: in firmissima & icōcussibili fidei petra, robur ad seqntia dīnosceda mysteria adept⁹
es. Sed vbi quā petisti analogiā expleui: iam de proposito differendū nobis est. IVD. Hęc si
militudo tamen breuior: nō minus tamē q̄ prior mihi profuit. Quippe quę de fidei stabili-
tate: etiā apertius me edocuit. Sed iam anhelō audire sequentia. CHRI. Nosti deū aternū
esse increatū, immensum: solū itē ab æterno extitisse absq; omni materia, aut cuiusuis ex-
terioris substantię presentia. IVD. æus. Noui. Nam si æternus non esset: neq; infinitus esset
neq; vnīuersoꝝ author. Et si non solus ab æterno fuisset: ex indigentia alicuius exteriori sub-
stantię: probaretur non per omnia perfectus sibiq; sufficiens. CHRI. Nosti etiā deū ab æter-
no sibi meripsi agnitū fuisse? IVD. Incōmodū est sentire: quādoq; deū seipsum ignorāse.
CHRI. Nā si creaturis vt angelo atq; homini proprię agnitōis tribuim⁹ facultatē: quāto-
magis illa deo est ascribenda. Et si oīs substātia melius se habet in luce & in cognitiōe sui, q̄
in tenebris & in ignorātia sui: cū diuina substātia semp optime fuerit: illā ppetuo in luce &
sui cognitiōe extitisse, fateri oportet. Quę em̄ substātia ignoratur, impfecto quodā modo
subsistit: existens in tenebris & nō in luce. Est em̄ rerū cognitiō p̄clara quę dā eaz; lux: in q̄
quidē luce id est in agnitōe sui: oīs substātia naturaliter esse appetit. Nā essentia oīs: perfē-
citur in sciētia. IVD. Quopacto imperfectę substātię vt mineraliū, vegetabiliū & sensibi-
lium: quę vi suis cognitrice carēt: hac cognitiōis luce potiunt? CHRI. Quę in superiore
dialogo dixim⁹ de rectis harū substātiāz actib⁹: qui intra se nihil agere possunt, sed solum
in materia: quiq; nō sibi ipsis, sed potiorib⁹ actib⁹ scenerant: hęc in presenti de eoz; luce & co-
gnitiōe dicenda. Appetunt em̄ imperfectę substātię, etsi exortes sapientię: nihilomin⁹ di-
nosce & in sciētiā luce conuersari. Hanc tamen lucē haud a seipsis aut ab actu pprio: sed a
p̄stantioribus actibus, a quibus internoscuntur recipiūt. Nā diuino actui oīa sunt agnita
Angelico pariter intellectui atq; humano: quodāmodo oīs substātia reuelat. Imperfectę er-
go substātię sunt in luce, cognitiōe & sciētiā perfectarum. Tolle enim em̄ etiōres tres
actus: diuinū, angelicū, humanū: mox inferiores actus sensibilis, vitalis, & essentialis: vna
cum materia superfluunt manentq; ociosi. Est enim id ociosum atq; inertū: quod est quidē,
sed nulli cognitū est, quādmōdū quod etiā est & nihil agit: incassum esse declaratur. Infe-
ri em̄ tres actus & materia: cum nullam aut intra se agendi aut se contemplandi potestatē
habeant: in p̄stantioꝝ actū manu & potestate relinquūt. Et cum a seipsis nullius sciē-
tiā splendorem recipiant: illum a tribus superioribus diuino, angelico & humano emendi-
cant. IVD. Si hi; tres inferiores actus in luce ppria non sunt: sed duntaxat in luce & sciē-
tiā superiorū: in qua luce ipsi p̄stantiores diuinus, angelicus, humanus: esse dicendi sunt?
CHRI. Superest vt si non in ratione & luce inferiorum: sint in sua ipsorum luce & sciētiā
propria, Nam vnusquisq; trium huiusmodi actū interna discretionē flexus in seipsum: sui
iudex & speculator euadit, sibi ipsi occurrit, obiicitur, p̄sentatur. Et p̄cipue diuinus (qui
cæterorum actuum author et naturalis substantia: seu cui ea in veritate & exemplari cau-
sa contingunt: quæ cæteris in imagine sunt indulta) sui ipsius vt ab æterno immutabilem
substantiam: ita & sciētiā adeptus est. Diuina siquidem substantia, cum ab æterno nul-
li exteriori actui (quippe qui nullus adhuc erat) agnita fuerit: cum in nullius entis sciē-

De diu-
no inter-
no nu-
mero.

Imperfe-
cte sub-
stātię sūt
i luce &
sciētia p̄-
stantioꝝ

LIIIX De Trinitate

tia & agnitioe versata sit: necesse est vt soli sibi met patuerit: aut vt nunq̄ nō fuerit propriae
 essentiae speculatrix. Atq; hoc solū quod impresentiarū de diuina luce, scientia, sapientia &
 speculatione recensuimus: sufficit ad ppositū internū dei numerū eliciendū. **IV.** Quomo-
 do sufficit: **CHRI.** Sicut prius ad eundē numerum: sufficiebat interna dei actio. Nam quē
 admodū internā dei actionē: absq; arcano diuine substantiē numero, saluari impossibile re-
 mur: ita & diuinam, lucem, scientiam, sapientiam, ac speculationem: sine personarum trini-
 tate stare non posse asseueramus. Est enim sui speculatio actio quaedam: in qua cuncti sapie-
 entiam locant. Prius autem diximus: actionem omnē inter extrema fieri: exteram quidem
 actionem inter extrema substantialiter distincta: cuiusmodi sunt actus imperfecti agentes
 in materia, distincti ab ipsa materia. Internā vero: inter extrema consubstantialia: quę secū-
 dum substantiam vnum aliquid sunt, vt inter intellectum & memoriam: quę sunt eiusdē
 animi extrema: contemplatio interna mentis actio, suos gyros cōuoluit. **IVD.** Clarius iam
 intueor nullā actionē: sine discrimine ac numero quorūdam extremorum absolui posse.
 Nempe extera actio: fit inter extrema incōsubstantialia abinuicem separabilia. Interna ve-
 ro inter ea extrema: quę ad eandem substantiam pertinent. **CHRISTIANVS.** Quo enim
 modo fiet vlla actio: sine vna vi prolatrice: & alia facultate eidem occurrente? Illam siquidē
 agentem: istam vero vim totius actionis susceptricem siue retentricem: prius nuncupau-
 mus. Hanc autem vim retentricem in extera actione vocamus materiam: quę omnes im-
 perfectorum actuum actiones, suo in gremio captat. At in interna actione vis retentrix, ne
 quāq; materia est: sed ipsemet actus flexus in seipsum. Hic enim vt intra se discretus & po-
 tiens interno numero: agit quidem aliquid ve profert, sed suę ipse actioni occurrens illamq;
 propriis sinibus excipiens: extra se fundi non finit: sed intra seipsum concludit. Et quāq; hu-
 iusmodi actus: sit idem secundum substantiam, nunc agens, nunc suam actionem reten-
 tans: haud tamē eadem sui portione & agit & ppriam actionē capessit. Discreta quippe in
 eo sunt totius actionis extrema abinuicem: quod scilicet profert & quod profertur: licet se-
 cundū substantiā coincideria. **¶** Et cū in nullo perfecto ente sit extrema accipere sine medio:
 eadē ratiōe qua perfectū quēpiā actū, vt diuinū intra se agentē: absq; ipsius diuisione, diducis
 in extrema: debes & eūdē: salua substantiāli totius vnitate: partiri in extrema & in eorū me-
 diū. Nā mediū: nex⁹ est & vnio & mutu⁹ amor extremorū. Hęc vero tria: vnū sūt scdm sub-
 stantiā, qđ interne actiōis causā & necessitate: extremorū & mediū trinitate nō caret. **IVD.**
 Quę specialiora noīa: eiusdē pfecti entis tā extremis, q̄ medio cōgruūt? **CHRI.** Diuine hu-
 iusmodi discretiōis supposita siue psonę: a nobis Christianis Pater, Fili⁹ & Spūs sanctus nū-
 cupantur. Pater quidē & fili⁹ extrema: spūs vero sanct⁹ aborū mediū. Nos autē ad p̄sens: ga-
 harū appellationū causā, arduę nimis sunt: alias p̄senti philosophiē magis forte suppetētes
 adducem⁹. **¶** **Remūdus Lullius Pius** quidā Eremita: qui plurima de diuina trinitate, subti-
 lissime cōscripsit opuscula: diuinā discretiōne perpulchrę his trib⁹ expressit iuū, ile, io. Nā q̄
 finiuntur in iuū nosa: potētiā exprīmūt agendi: quę in ile terminant: potētiā quādā patien-
 di: quę vero in io: ipsum actū siue actionē aborū designant: vt cōtēplatiuū, cōtēplabile, cō-
 templatio. Quid em̄ putas esse cōtēplatiuū? **IVD.** Cōtēplatiuū id est: qđ cōtēplari potest.
CHRI. Quid cōtēplabile? **IVD.** Quod pōt cōtēplatiōis esse obiectū. **CHRI.** Quid contē-
 platio? **IVD.** Existimo cōtēplationē: mediū esse aborū actū. **CHRI.** Rite cōtēplationē diffi-
 niuisti. Sed nūc horū singulorū ispice ppria. Cōtēplatiuū: quo pacto a cōtēplabili differt? **IV.**
 Differt tanq̄ vis agēdi, a vi patiēdi siue tanq̄ act⁹ a potētiā: aut tanq̄ potētiā q̄ p actū diffi-
 nitur: ab obiecto quod quadā possibilitate explicatur. Oculus enim cum dicitur videns &
 eius obiectum (vt color) visibile: hoc modo per actum oculus: eius vero obiectum per po-

**Omnis
 actio fit
 iter quę
 dā extre-
 ma.**

**Eiusdē
 actus in
 seipsum
 agentis
 discretio**

**Remun-
 dus Lul-
 lius.**

Dialogus. II. Fo. LXV.

rentiā diffiniunt. Nā videre actiuum: videri autē passiuū verbum. Sicut ergo color visibilis nominat: ita & oculus dici debet visiuus & amborū actus, visio. Sunt em̄ contemplatiuum & contemplabile veluti extrema quēdā quorū alterū, alterū infert & vnū sine altero esse nequit. Nam & se comitantur: & ad alterutrū, vt ad eundem actum pertinentia: referunt. Ceterum quia iam extremorum nostri differētiā: dic & eorum a medio interstitium. **IVDAEVS.** Ignoro quo pacto a medio distent extrema: hoc est iuum & ile, ab io: nisi forte quia per potentiam extrema, per actum vero ipsum mediū finiatur. **CHRIVS.** Quo pacto id? **IVDAE.** Diximus contemplatiuū esse: quod contemplari potest. Contemplabile vero: quod potest cōtemplationis esse obiectum: hoc em̄ pacto in amborū rationibus: potentia claudit. Contemplationē autē diximus esse: ipm̄ amborū actum. **CHRISTI.** Sed vltē rūs hęc prosequor. Est ne potentia sine actu perfecta? **IVD.** Minime. Etenim omnis potentia, est propter actum. **CHRIS.** Si ergo dixisti extrema per potentia diffiniri. Mediū vero esse amborum extremorū actū: quomodo erunt extrema absq; medio perfecta? Nā extrema p se sumpta similia sunt cuidā potētīe, actu carenti. Extrema vero cum medio: sunt vtī potētia suo actui sociata. An obsecro si ē calefactiuum: oporteat esse aut calefactibile aut ipsam calefactionem? **IVD.** Nequaq; **CHRISTI.** Quamobrem? **IVD.** Quia extrema per potentiam vt prius expressa: tam abinuicē q̄ a medio separabilia sunt. Potest em̄ calefactiuū esse: sine calefactibili. Et rursus existentibus calefactiuo & calefactibili: contingit non esse calefactionem. **CHRIS.** At in deo: tam extrema abinuicem q̄ a medio indissolubilia manent. **IVDAEVS.** Qua de causa? **CHRIS.** Quia deū impartibile: & vnica esse substantia p̄dixim⁹. Quapropter priora extremorū nomina: iuu & ille q̄ potentia designat: nequaq; diuina cōpetunt substantie. Haud em̄ in deo: est potentia aliqua sine actu. Non est in eo spectatiuum quod non sit spectans. Neq; spectabile: quo l actu nō spectetur siue quod non sit spectatum. Non sunt deniq; in eo spectatiuū & spectabile: sine spectatione q̄ est amborum act⁹. **IVD.** Existimo hac ratione ductus: magis ipsi deo competere ipforū actiuū, q̄ potentiarū nomia: vt spectans, spectatum spectatio. **CHRIS.** Nam si spectas est: oportet mox & spectatū esse. Et cōtra si spectatum est: esse illico & spectans oportet. Et si sunt ambo extrema spectans & spectatum: impossibile est non esse spectationem quæ est actus amborum. Cernis ex his deum congruentius per actus, q̄ per potentias diffiniri: illumq; ideo esse vnicū & trinum actum. Nam qui deum sibi met ipsi agnitum esse seq; ipsum contemplari profert: vna illius impertem substantiam, in ternos actus discernit, in contemplantem, contemplatum & contemplationem: quæ tria, q̄q; sint vna diuina substantia: discreta tamen sunt abinuicem atq; in seipsis inconfusa: insuper & suis met proprietatibus inconuertibilia. Non enim contemplans: est contemplatum sicuti neq; in exteriorē visione oculus videns, est id quod videtur. Neq; contemplans & contemplatum: sunt contemplatio: quemadmodum neq; in exteriorē visione: oculus & color, sunt ipsa visio. In exteriorē tamen visione: adest substantiarum discrimē. In cōtemplatione autem diuina (quæ est interna eius a seipso visio) in cōsubstantiali vnitate occurrit sola actiuum & personarum discretio. **IVDAEVS.** Quomodo efficies contemplans contemplatum & contemplationem in deo: tantum vnā esse diuinā substantiam? **CHRIVS.** Quia diximus deum esse qui seipsum contemplatur. Diuina autem contemplatio (cum sit interna dei actio) deum haud quāq; diuidit illū tñ trinitē discernit in extrema & mediū. Cū em̄ dicis deū esse, q̄ seipm̄ agnoscit: necesse est fatearis cōtemplatē esse deū, cōtemplatū esse deū: & cōtemplationem esse deum. Ambo etenim extrema: siue vt vna, siue vt singula p se & seorsum sumpta: de⁹ sunt. Et rursus

Analogia exterioris visionis ad deum

De Trinitate

amborum medium deus est: ac deniq; ambo extrema cum medio, sunt vnus tantum deus
Quod si ob diuinæ cōtemplationis actū, ipsam diuinam substantiā in tria secueris: dicēs aliud esse simpliciter cōtemplās, aliud contēplatum aliud contemplationē: quo pacto deū speculari seipm posse saluabis? Si em̄ aliud est ex toto contēplatum a cōtemplante: & si rursum ab vtroq; aliud contemplatio: quomodo sibi ipsi aderit deus? Cōtēplari enim seipsum est idem, per idem, contemplari idē. Nunc aut̄ idem, non idē: sed penitus diuersum & incōsubstantiale ens spectabit: eritq; eorum actio: ex toto ab ipis diuersa atq; separata. Quo ergo nexu sibi hæc tria: contemplans, contēplatum & cōtemplatio coherent? **IVD.** Nullo coherent nexu. **CHRISTI.** Neq; igitur vnū aliquod & idē essent: sed tria entia ex toto diuersa, incōsubstantialia, abinuicē separata. Itaq; ex assertione diuinæ sapientiæ seipsam specularantis: mox trina eius infertur (præter totius substantiæ diuisionē) discretio. Si quis enim diuinā substantiā ob internā contemplationē in plura secuerit: eius illico sapiētiā & contemplationē exterminat, ac tollit. **IVD.** Necessariū esse fateor diuinā contemplationem: absq; diuinæ substantiæ discretione exerceri nō posse: insuper & ob eam discretionem diuinā substantiam, nequaq; diuelli: vtpote q̄ sub trino suæ discretionis actu: nihilominus p̄manet cōiuncta atq; vna. **CHRISTI.** Duc ergo semp̄ apud te id esse magni momenti argumentum Diuinā substantia sapiens est & sui ipsius cōtemplatrix: ergo & vnitrina: hoc est vna secundum substantiā: personis vero trina. Nomine p̄fecto vnitrinitatis: totius diuinæ substantiæ vnitate ac personarū trinitatē circūloquimur: eoq; simul: diuinā coniunctionē & discretionē designam⁹. Et ex opposito: aliud quoq; p̄necessarium habeto argumentū hoc pacto. Diuinā substantia nō est vnitrina: ergo neq; est sapiens, neq; perfecta: neq; sui ipsius specularix. Si em̄ (aiunt logici) ad antecedēs sequitur consequens: ad oppositū consequētis, sequit̄ oppositū antecedētis. Sicut ergo assertio diuinæ sapientiæ & cōtemplationis, positio est diuicē vnitrinitatis: ita & eiusdē vnitrinitatis destructio, diuinā & sapiētiā & cōtēplationē tollit. **IVD.** Quomodo diuina destruit vnitrinitas? **CHRISTI.** p̄m vnitrinitatis nomē: diuinā simul cōiunctionē & discretionē exprimit. qui ergo horū alterum destruit: totū euertit ac perimit. Quēadmodū (vt forte nosti) qui apud dyalecticos, totius copulatiuæ partē alteram negat totam quoq; copulatiuā perdit. Ita & is q̄ ob saluandam diuinā substantiæ vnitate, trinitatē aduersat: totā destruit vnitrinitatē. Pari pacto & q̄ ob diuinā trinitatē, perimit ei⁹ vnitate: totā rursus exterminat ac delet vnitrinitatē. **Clta** ergo admirare diuinā totam substantiam: vt in ea ipsa, neq; vnitas numero aduerset: neq; numerus, obsit vnitati. Neq; itē coniunctio discretioni: neq; cōiunctioni discretio. Rursus neq; eius vnitatem: confusione esse personarum intellige: neq; eiusdem trinitatem: substantiæ multiplicitatē totiusq; substantialis vnitatis diuisionē. Ita quippe statuenda in deo substantialis vnitas est: vt nulla inducatur personarum confusio. Et ad hunc quoq; modum inferenda illi trinitas personarum: vt nequaq; ideo substantiæ vnitas diuellat. Est em̄ diuinā substantia, vnitas nō sine numero: & numerus, nō sine vnitate. Est rursus vnitas numero explicita: & numerus vnitate implicitus. Est vnitas fœcūda atq; numerata: & numerus sui ipsius radici id est vnitati coherens. Sed hæc ad presens abunde sufficiant: quibus per diuinam sapientiam & sui ipsius cōtemplationem: de super substantiali diuina vnitrinitate, certior euasisti. **IVDAEVS.** Q̄ & fidei validissimo praesidio: & tuarum rationum opitulamine, diuina mihi vnitrinitas sit aliquatenus persuasa: nolo tamen te iam praesenti sermōni finem imponere: sed compluribus adhuc analogiis: mihi cœpti tanti mysterii ampliorem euidentiam, exponi cupio. Nam sermo omnis mihi succinctus ac breuis erit: modo me erudiat. Audiēdi quoq; labor nō modo nullus erit: immo vero erit pro labore summa voluptas. **CHRISTIA.** Et si orationem

Argumē
tum diui
nae trini
tatis ex
diuina sa
pientia.
Logica
cōsequē
tia.

Quomo
do vni
tas & nu
merus in
deo inse
rendi.

Dialogus. II. Fo. LXVI.

nostrā iā ad calcē statueramus perducere: tamen quia nos probe hortaris, vt perseverem⁹
de diuina vnitrate dicere: fatius tuo hortatui duximus parendū. Quia ergo nunc de di
uina sapientia & cōtemplatione a nobis habitus est sermo: ad aliam nos similitudinē trans
feremus: quæ illi proxima immo fere eadē videat: distans ab ea solis nominib⁹. **Alia de**
diuina trī
deum a plarissq; diffiniri: esse oculū liberum, absolutū, per se subsistentē, vndecunq; viden
tē: **IVD.** Audiu et quidē crebriuscule. **CHRJ.** Quid est ergo deū esse liberum atq; absolu
tum oculū: **IVDAE.** Est eundē esse totū oculum: in nullo subiecto, sed per se vt dixisti sub
nalogia
sistentē & vndecunq; videntē. **CHRISTIA.** Carneus oculus q; capiti nostro infixus est: an
p oculū
liberum,
liber oculus est: **IVD.** Minime. **CHRISTIA.** Quāobrē: **IVD.** Quia in alio vt in capite de
fertur: & ex cōsequēti vndecunq; videre & intueri circūstātia visibilia nequit. **CHRJ.** qua
ex parte nō videt: **IVD.** Ea ex parte: qua infusus capiti. Nā hacenus in tenebris est: reliqua
vero vt exteriore parte videt: & mundana queq; entia cernit. **CHRJ.** Carneus ergo oculus
haud est totus oculus: sed dūtaxat mediū oculus: vt q; tātum extrinseca medietate videt:
interna vero medietate non videt: sed cæcus (qua parte capiti hēret) perseverat. Media em̄
portione suis: semp est in tenebris & rursū media portione altera: quandoq; in tenebris &
quādoq; in lumine. Et q̄ ipse sphericus sit oculus, perfectaq; habeat sphericitatis figuram
nō tamē tota sphaera: sed media dūtaxat sphericitatis plenitudine, videre illi donatum est.
Quapropter neq; est totus videns, neq; semp videns: sed solum partim & quādoq; videns.
¶ Nunc igitur volo huic carneo oculo diuinū conferas oculū: & quomodo ab hoc ille diffe
Compa
rat enarrare. **IVD.** Diuinus oculus imprimis per se degit: atq; a nullo defertur subiecto. **Se**
ratio car
em̄ ipse fert: manetq; liber & a cunctis absolutus. Idem rursū totus est oculus & semp ocu
nalis ocu
lus: hoc est vndecunq; & semper, videns. Haud em̄ vna ex parte videt & alia minime: neq;
li ad diui
aliquando quidem videt & aliquando non. Ceterum & per totius sphericitatis ambitum:
num,
& in totius eternitatis plenitudine: patulā & sup cuncta incumbētē visionē exercet: nihil
nō videns ac nunq; nō oīa cernēs. **CHRJ.** Lata est ergo differentia: inter diuinū & carneum
oculum. **IVDAEVS.** Lata tanq; totius a parte: perfecti ab imperfecto, integri a dimidio.
CHRISTIANVS. Ediffere modo quod sit vniuscuiusq; oculi propriū: siue qui peculia
ris eius actus, aut propter quid est oculus. **IVDAEVS.** Videre oculi est propriū: eaq; de
causa esse arbitror oculum vt videat: siue vt visionem exercent. Omnis quippe potentia:
propter sui ipsius actum subsistit. **CHRISTIANVS.** Quæ necessaria adesse oportet oculo
Quæ in
vt videat! **IVDAEVS.** Arbitror lumen & obiectum: sine quibus visio exerceri nequit. **visione**
CHRISTIANVS. Nam lumen videndū est mediū: obiectum vero visionis est finis. **O**
necessa
portet enim in visione & in omni actione, numerari ac discerni hæc tria: principium, medi
ria,
um, finem. Principium: est oculus qui videt. Medium lumen, mediante quo fit visio. Finis
vero: obiectum quod videtur ab oculo vt color. Sed diuinus ocul⁹ (hoc est diuina tota sub
stātia quam totam: diximus esse oculum) nunquid fuit ab aeterno solus, sine omni extera
substantia: **IVDAEVS.** Fuit. Alioquin non esset omnium author. **CHRISTIA.** Nunquid
etiam fuit ab aeterno videns: **IVDAEVS.** Existimo illum ab aeterno visionem exercuisse.
CHRJ. Alioquin infinitis saclis torpuisset: degēs in tenebris, nihil actu cernēs: et postea non
nūq; videre coepisset. **IVD.** Cū diuin⁹ ocul⁹ immutabilis sit & eodē semp modo se habuerit
arbitror hunc ab aeterno vidisse. **CHRJ.** Quidnā (oro te) ab aeterno vidit: cū nihil subsisteret
& vnde vel a quo sole: visionis lumen, illi semper antea suffulsi atq; irradiauit: **IVD.** Igno
ro quid respondeam: nisi forte paria: quæ prius de diuino actu: sentiam. Dicitur enim est
diuinum actum, cum ab aeterno nihil extra seipsum egerit: aliquid intra seipsum semper
egisse, nec vnq; ab aeterna actione fuisse suspensum. **Insuper arcantum illi organum semper**

IVXL. De Trinitate.

affuisse semp; id adesse: circa quod interna ipsius versata sit actio. Ita erit nunc fortassis de diuino oculo dicendum: illū inq; ab eterno, extitisse sui speculatore: semp; mystico tā obiecto q̄ lumine: intra semet fuisse potitū. CHRISTI. Hęc tua respōsio, iudicio est: priora q̄ diximus mirū in modū tibi profuisse: teq; permultū in diuini arcani numeri altissima & mystica prorsus scientia profecisse. Ac si vt cepisti tuū equū perurgeas: breui futurū est vt in ea disciplina doctor sit abs te minime exquirendus: sed per teipsum plurima consequi valeas aliorūq; discipulatuū & eruditioni p̄esse. Propositū tamē hoc nostrū ad calcē deducemus. Diuinus oculus cum ab aeterno extra seipm viderit nihil: nōne oportuit illū sibi ipsi fuisse circūlatum seq; ipm perpetuo speculatū: IVD. Nam alioquē eius feriatio ac torpor deuitari nequit. Fuisset enim semper oculus in tenebris: existens quidē & nihil videns, quod reor incōmodū. CHRISTI. Huic ergo iugiter: internū tam obiectū q̄ lumen affuere. IVD. Affuere

Affurrectio ex visione carnalis oculi.

quandoquidē sine his manifeste nulla sit visio. CHRIS. Vt hęc peramp̄i intelligas: recurrendum tibi est, ad visionē carnalis oculi. Nā in eius visione manifeste hęc tria ocul⁹, color & lumen, seu potentia, obiectū & medium: distincta esse cōspiciunt: cū sint ex toto abinuisē diuersa atq; separata. Sed cū carnalis oculi visio, explicatio quēdā sit visionis diuini oculi: existimare te oportet tria diuersa & incōsubstantialia, quę ad carnalē requirunt visionem esse in diuina visione substantialiter coniuncta sibiq; mutuo supernaturaliter insita. Hoc em̄ pacto quę p̄enes carneum & exteriorē oculū: diuisa, plura & explicita cernunt: ad diuinū archanū assurgendo oculū, rite in vnum cōplicant. IVD. Velim hęc, mihi paulisp̄ explanari patētius. CHRISTI. Nunquid vnitas est numero p̄stantior? IVD. Est. CHRIS. Diuin⁹ etiā oculus: nunquid est carnali longe potior? IVD. Longe & sine proportione. CHRIS. Qd̄ ergo ad carnalē oculū nūerus: hoc ad diuinū ē vnitas, vt hoc pacto min⁹ p̄fectū min⁹ p̄fecto: & potiori poti⁹ adaptes. IVD. AE. Quorsum hęc haud satis intelligo: CHRIS. Carnalis oculi visio: in horum triū oculi, obiecti & luminis extero penitus & incōsubstantiali numero adimpletur. At diuinū visio oculi, cum sit infinities carnalis aciei visione potior: in eorundem triū interno & consubstantiali adimpletur numero suę vt diximus radicē id est vnitati coherēte. Nam q̄ ad carnalē visionē: sunt secundū substantiā tria: oculus: color: lumē: nullo ferme nexu cōiuncta & alligata: hęc in diuina visioe, sibi inuicē substantiali nexu coherētia: sunt vnica diuina substātia. IVD. Cōcipio qd̄ haeten⁹ de numero & vnitate voluisti. Nā ab imo carnalis oculi vestigio: ad diuinū eminentissimū oculi veritatē assurgēdo: substārialis horū triū oculi, obiecti & luminis numerus: in substārialē vnitatē glomerāndus & resoluendus est. CHRIS. Diuina siquidē visio: est p̄ quā diuin⁹ oculus seipm̄ intueri diffinit. Si aut diuinū oculi acies esset ex toto diuisa & separata, ab obiecto proprio: itē & a suo ipsius lumine: haud esset idem oculus qui seipsum conspiceretur: quicq; propria visione fruens, semetipm̄ agnosceret: vtpote qui diuersum penitus & separatim intueretur obiectū: idq; mediante extero & penit⁹ diuerso lumine. Atqui diuina visio: nullo pacto aut accidētibus aut aduentitiis rebus permiscetur: quandoquidem hęc in substātia diuinū eiusdē oculi: trinitē absoluit: totaq; in illi⁹ exedris ac inuisibilib⁹ scātūis coerces: in illa inchoās, in illā pergens: & in illa seipm̄ sistens. Sed quęso ad sequētia attēde. Cū horū triū oculi, obiecti & luminis nūerū in vnitate resoluīs: an sic illū in vnitate cōplicas: vt penit⁹ absorbeat eorū nūerus: nullaq; supsit in huiusmodi ad quā resoluūt vnitate: eorū distinctio? IVD. Quid ad

Oppositio nūeri & vnitatis.

hęc diciturus sim: haud satis cōpertū habeo. CHRIS. Vnitas & nūerus quomodo opponuntur circa idē, vel circa diuersa. IVD. Existimo circa idē: circa vero diuersa ea minime opponi. CHRIS. Nā de ente eodē: vnitas substārial⁹ & diuersitas seu numerus substārial⁹ dici neq̄nt: cū adiūicē opponantur. Impossibile enim est idē ens: esse vnā substātiā & plures substātiās.

Attamen unitas substantialis & numerus ut trinitas personalis: minime sibi inuicem aduersant. Possunt enim eadem competere entia: ut totius diuinae substantiae: cuius proprietatem, prius unitatem nitate: hoc est substantiali unitate & personali trinitate determinauimus. Cum ergo ascendendo a carnali oculo ad diuinum: haec tria oculum, obiectum & lumen resoluis in unum: sic demum ea sunt in unum complicanda: ut non omnis ab eis exterminetur numerus. Nam dum taxat ab eis substantialis numerus explodendus est: qui substantiali aduersatur unitati, personalis autem numerus: in eis est retinendus: hic enim minime substantiali obest unitati: & ad diuinam comprehendendam uisionem, euadit per necessarium. **IVD.** Quo pacto? **CHR.** Sicut prius diuinam substantiam, sine interno trinitatis personali numero seipsam contemplari non posse docuimus: ita & hic eandem (quam uocamus oculum) absque personali horum trium oculi, obiecti & luminis numero seipsam uidere non posse intellige. Eadem enim sunt seipsum contemplari & seipsum uidere. **IVD.** Plana est huius analogie cum priore concordia. Eadem esse diuinam contemplationem: ac diuinam uisionem, insuper & ex necessitate diuinae uisionis: concludi diuinum oculum, absque diuisione sui: interni haudquam exortem esse numeri. **CHR.** Nam sic illi dixeris adesse unitatem: ut nequam numerum excludat: sic illi adesse numerum: ut ab eo nullatenus excludatur unitas. Nam de eodem, secundum idem: haudquam unitas & numerus enunciantur sed secundum diuersa: ut de deo unitas & trinitas: neque ambe secundum substantiam, neque ambe secundum personam dicuntur. Neque rursum trinitas de eodem secundum substantiam: & unitas secundum personam: sed unitas secundum substantiam: trinitas uero secundum personam enunciantur. **IVD.** Haec a prioribus, nequam dissidere comperio: quibus subintulisti: diuinam substantiam, esse unitatem non sine numero: & rursum eandem esse numerum: non sine unitate: sed unitatem discretam numero & numerum coniunctum unitate. **CHRISTIA.** Dicere enim eam esse unitatem haud absque numero: est dicere eam esse unitatem discretam, numeratam, trinam. Et sentire eam esse numerum non absque unitate: est dicere eam esse numerum coniunctum atque in unitatem resolutum. Diuini enim oculi a seipso uisio: est eius ipsius non simpliciter hoc est secundum substantiam: sed secundum quid, id est iuxta personale discretionem in oculum, obiectum & lumen diductio: quae tria sunt idem diuinum oculum: unum quidem secundum substantiam trinam, uero secundum personam. Diuinus quippe oculus: quo pacto unus est, trinus non est: & quo rursum nomine celebratur ut trinus, non est unus. Nempe unus est substantia: trinus autem persona. Sed per conector abs te denuo: Nonne sicut quicquid in deo est deus est: ita & quicquid in diuino est oculo diuinus oculus sit? **IVDAE.** Cum diuinus oculus simplicissimus sit: arbitror in eo quicquid est, oportere haud aliter quam diuini oculi appellari nomine. **CHR.** Nam si diuinus oculus, dictus est seipsum contueri mediante seipso: quid hoc aliud sibi expostulat quam diuinum oculum diuini oculi, mediante diuino oculo, esse speculatore? Hoc enim pacto congruentius, simplicius & absque ulla nominum uarietate ac differentia: diuini oculi arcana trinitas explicat: qua diuinus oculus: & unus oculus esse & trinus designatur. Nam nomen obiecti & luminis: cuiusdam alteritatis sunt nomina. **IVD.** Vis ergo ut diuini oculi, quo seipsum uidet obiectum: uocetur oculus? Similiter & eius lumen quo interna complectitur uisio: diuinus etiam oculus dicatur? **CHRISTIA.** Hoc ipsum uolo: atque ita diuinum totum oculum, natura & substantia impertem: salua semper substantiali eius unitate, in trinum oculum dispartior: uidelicet in oculum primum: qui sit ut oculus & ut uidens simpliciter: in oculum secundum: qui sit ut obiectum idque quod uidetur ut color: & in oculum tertium: qui sit ut lumen, mediante quo fit ipsa uisio. Hos enim oculos: dico unicum esse diuinum oculum personaliter discretum atque inconfusum: in quo secundum oculum, gignitur a primo. Tertium uero procedit ab utroque extremo. Et si consummatorem de diuini oculi unitatem consequi scientiam uolueris: opus impermissum est ut horum quattuor: numeri, equalitatis, progressionis & unitatis: diuinae rationes te nequam

Cōparatio uisionis & contemplationis,

Numerus unitas Equalitatis progressio

De Trinitate

pretereant. Nā per primū: diuini toti⁹ oculi psonalis trinitas sancit. Per secundū vero: diuino rī oculorū inēqualitas eliminat. Per tertiu: eorū abinūicē ort⁹ & naturalis pgressio edocet. Nā secund⁹ vt dixim⁹ oculus, q est vt primū obiectū: orit⁹ a primo. Tertius vero oculus qui est vt lumen: ex duobus extremis primo & secundo pendet. Per quartū deniq: colligit eorū substantialis vnitas & naturalis coniūctio: per quā primus, secund⁹ & tertius oculus: haud plures oculi, sed vnicus esse diuinus oculus arguunt. **IVD.** De his quattuor pauca sigillatim edisserito: vt p ea, cōsummatiorē diuine vnitrinitatis sciētā nāciscat. **CHRIST.** Quod cupis pro viribus efficiā. Primū quod dixim⁹ personalis inq diuini oculi discretio: satis tibi ex superioribus Analogiis dilucefcit. Et eadē quoq: ratione quartū hoc est substāialis eorū coniūctio: atq: vnitatis sciētā: iisdē similitudinibus sufficiēter adept⁹ es. Nam per asurrectionē visionis carnalis oculi, ad diuini oculi visionē: dixim⁹ horū triū oculi, obiecti & luminis numerū: debere in vnitate resolui. Atq: i eā quidē vnitate: q nō eorū omnino excludat numerū: sed dūtaxat in substātiālē vnitate, q personalē numerū minime explodit. Mōstrauimus em ex similitudine & vestigio carnalis oculi, visionē diuini oculi, absq: personali eiusdem in trinū oculū diductione cōpleri nō posse. Hęc em psonalis diuini oculi diductio: nequaquā substātiālē ipsius excludit vnitate. Ex his ergo primū & quartū sciētā: abūde disquirito. **IVD.** Saltē de secundo & tertio, nōnulla psequere. De his enī: nondū quicq: in mediū ptulisti. **CHRIST.** Paucis quod rogas explebo. Diuina substātia finita est aut immensa: **IVD.** Immensa. **CHRIST.** Quicqd in deo est nōne de⁹ est: **IVD.** Est. **CHRIST.** Ergo oīs diuinus oculus, sicuti deus est: ita & immēsus. Omni enī diuino oculo: cōpetit & deitatis & immensitatis nomē. Deus est qui gignit: deus qui gignit, deus q ab utroq: procedit. Immēsus est gignens: immēsus genitus, immēsus pcedens. Si enī minor esset q gignitur eo q gignit: hic, illi: haud futū totū esse largiret. Et si q procedit esset ambob⁹ minor: quopactō esset medius oculus amborū extremorū: vera, integra & perfecta connexio: eque vtrūq: apprehendens: & ambos in seipso connectens. Si enī primogenia veritas est immensa: debet & astans illi naturāle speculū esse immensum, & rursū imago excepta in speculo esse pariter infinita. At vero omne infinitū: omni infinito, probatur equale. Vbi igit omnia infinita & immensa: ibi nulla inēqualitas, sed simplicissima equalitas reperitur. Est itaq: omnis ināq: litas: a diuino oculo abigenda: quandoquidē & equalitas potior est inēqualitate: & immensitate substātiē cōmitat. **IVD.** Ex his mihi diuinarū oculorū eq: litatē psuadeo. Sed iā de tertio id est de geminis eorum ex seinuicem progressibus: certior fieri cupio. **CHRIST.** Recurro ad priorem analogiam carnalis oculi: de quo sciscitor abs re: an is eaten⁹ possit diuini imitator esse oculi: vt queat seipsum sicut & ille conspiciari. **IVD.** Carnalis oculus: recto semp aspectu, fertur in aliud & sola externa entia speculat: quomodo igitur hic in seipm flectetur: seq: ipm intuebitur? **CHRISTIA.** Si speculum stet e regione oculi: nunquid per speculi commoditatē, fiet tandē corporeus oculus sui speculator? **IVDAEVS.** Fiet. Sed ego cum ad directum intentus essem oculi aspectum: nulla me visionis reflexa: quae fit a speculo, subiit recordatio. Video ergo quo pacto carnalis etiam oculus: seipsum in speculo intueri queat. **CHRISTIANVS.** Carnalis oculus videt ne seipsum in seipso: an extra seipsum? **IVDAEVS.** Extra seipsum. **CHRISTIANVS.** Vbi situe in quonam subiecto: seipsum videt? **IVDAEVS.** In speculo. **CHRISTIANVS.** Quid videt i speculo: seu quid est actu in speculo: quod a carnali videatur oculo? **IVDAEVS.** Ipsius oculi species & naturalis imago: quae existens in speculo: ipsi oculo, proprii obiecti vice: e regione fistitur, obicitur, praesentatur. **CHRISTIANVS.** Hęc ergo species: est vt verum ac proprium oculi obiectum. **IVDAEVS.** Est. **CHRISTIA.** Vnde ea species manat: an ab oculo an a speculo

De diuina
aeq: litate

De diuina
pgressio
ne.

Que di
recta vi
sio.

Que vi
sio refle
xa.

Dialogus. II. Fo. LXVIII.

Io: IVDAEVVS. ab oculo: Est enim naturalis eius imago. CHRISTIANVS. Gignit ergo eam oculus. IVDAEVVS. Gignit ac profert. Nam mox vt a speculo, tollitur oculi praesentia ipsa quoque disparat imago: nec vsque amplius in eo subsistit aut visitur. Quod si iterum speculo alter oculus: illico par imago in speculo apparebit. Presente enim veritate: praesens est imago & absente absens. CHRISTIANVS. Huiusmodi imago residens in speculo: cum sit ipsius oculi naturalis species: nunquid vocari oculus potest. IVDAEVVS. Potest. Nam & ipsa alter quidam oculus est: seu secundus & accidentarius oculus. CHRISTIA. Oculus ergo oculi videt: & oculus oculum gignit. Videns est oculus: & quod videt est oculus. Gignens item est oculus: & quod gignitur oculus. IVD. Haec ex dictis necessario pendunt: atque ita omnino se habent. CHRISTIANVS. Intellige igitur ad hunc modum contingere in diuino oculo: sicut in hac carnali acie. Oculum inquam videri & gigni ab oculo: secundum a primo, extremum ab extremo, obiectum a speculativa potentia, imaginem denique a veritate. Attamen paulo Cautela cautius presenti vtrius analogia: oportet. IVD. Quopacto cauti? CHRISTIANVS. Ne asseras quae in visione carnalis oculi attendis separata: ea in diuini oculi visione, pariter credas esse creationis, substantialiter distincta atque omnino diuersa. IVD. Recedeas ergo qualiter vti hac analogia debeat: am: quove modo eam ad diuina traducam. CHRIS. Cum asserere volueris ex carnali oculo, se ipsum in speculo conspicante: ad diuinum seipsum pariter speculantem: nonnulla occurrunt ab Quae ex ipsa analogia, secundum proportionem diuinam eminentiae immutanda. IVDAE. Quae? analogia CHRISTIA. Dixisti carnalem oculum conspicari semet: extra seipsum, in speculo. An ita visionis diuini oculus eget: seipsum extra se, recto intuitu speculari? IVDAEVVS. Minime: sed carnalis reor eum speculari seipsum in seipso: eumque nullatenus indigere exteriori & materiali speculo: oculi sint Io: vt propria sui ipsius visione portatur. Nam si exteriori speculo indigeret: cum fuerit ab immutata eterno solus, prior extera omni substantia: hic dici non posset ab eterno, suimetipsi extitisse da. se speculator. CHRISTIA. Cernis ergo cum ex carnalis oculi visione ad diuinam eleuari: exteriora, in interiora esse resoluenda. Diuinus siquidem oculus, aut omnino non indiget speculo: aut speculo vtitur interno. Verum enimvero ille potius nullo indigere speculo sentiens: quod hac tibi ratione promam. Species carnalis oculi, quae subsistit in speculo: accidens est an substantia? IVDAEVVS. Accidens est. Nam ideo est in speculo: quia per se subsistere nequit. CHRISTIANVS. In hoc enim ipsa, carnalis oculi species: carneum imitatur oculum: utpote qui quae substantia sit: tamen haud per se subsistit: sed in alio, vt in capite defertur. Sicut ergo ipsius oculi spherula, indiget esse in alio vt in capite: ita & eius species subiecti in quo recipiatur: vt speculi: se indigam esse ostendit. Caterum diuinus oculus: substantia est vel accidens? IVDAEVVS. Substantia est: immo vero supersubstantialis substantia: omni substantia, sine proportionem eminentior. CHRISTIANVS. Per se igitur subsistit: & in alio nullo. IVDAEVVS. Per se: nam prius diximus deum esse liberum ac totum oculum. CHRISTIANVS. Hic vt seipsum videat intueaturque: nonne etiam ad instar carnalis oculi, suam ipse gignit speciem? IVDAEVVS. Arbitror haud aliter diuinam completi posse visionem. Rationabile enim est eum oculum: qui causa est, vt carnalis oculus foecundus sit suaeque prolator speciei: maxime esse foecundum suamque pariter proferre similitudinem ac speciem. CHRISTIANVS. Ea species quam diuinus oculus, de seipso profert ac gignit: accidens est vel substantia? IVDAEVVS. Satius est dicere: eam esse substantiam. CHRISTIA. Quam ob causam? IVDAEVVS. Quia in deo: nihil est dissimile. Diximus autem diuinum oculum: esse substantiam. Quare & eius speciem siue imaginem: reor pariter esse substantiam suaeque veritati consimilem. CHRISTIANVS. Sane. Nihil enim dissimilitudinis: deo per omnia simili atque vniuersum est ascribendum, ipsa igitur diuini oculi species, cum

De Trinitate.

sit substantia: eget ne subsistere aut proferrī in speculo: IVDAE. Nequaquā. Nā substantia
 proprium nō est: in alio subsistere. Diuinus autem oculus: est liber, absolutus ac p se degēs
 oculus. Quocirca & eius species: liberam, absolutā ac per se subsistentē esse conicio. CHRIS-
 TIA. Est ergo diuin⁹ oculus: vt per se oculus, absq; vlli⁹ capitis futura. Diuini quoq; ocu-
 li species & naturale obiectū: est vt species per se, absq; vilo speculo. IVDAE VS. Id pri⁹ fas-
 si sumus: quando diuinū oculum, diximus esse vt spherā vndecunq; vidētē. CHRISTIA.
 Cernis ergo ex visione carnalis oculi, ad diuinā visionē ascēdendo: dissimilitudinē esse re-
 soluendam in similitudinē: hoc est accidens in substantiā: seu accidentariā speciē, in sub-
 stantialem speciē: & emortuā in viuētem. Insuper & ex parte oculi, demendum esse ca-
 put: cui carnalis oculus infixus est. Ex parte vero ipsius speciē: tollēdum & refecandū esse
 speculum: in quo figuratur & subsistit: accidentaria carnalis oculi species. Nam diuinus ocu-
 lus, sicut nulli capiti insitus est: ita & eius species, in nullo speculo subsistit. Sed nū superat
 quicq; ex analogiā carnalis oculi: ad diuinā acie immutandū: IVDAE. Ignoro quid immu-
 tandum superet. CHRISTIA. Corporeus oculus & eius species quā in speculo est: vnum
 aliquid sunt secundum substantiā: an diuersa & separata: IVDAE. Manifestum cum carneus
 oculus capiti insit: & eius species, in speculo resideat: ea esse substantialiter diuersa atq; se-
 parata. Nam & interstite aere aut aqua: hęc abinuicem penitus disiuncta cernunt. CHRIS-
 TIA. An hęc ita se habeant in diuino oculo & eius species: IVDAE. Minime: quandoquidem falsus
 sim diuinū oculum haud extra se: sed in seipso propriam gignere speciē: quam ideo arbitror
 sic ipsi oculo insitā esse: vt ab illo, nullo pacto disiungi valeat. CHRIS- TIA. Sunt ergo diuin⁹ ocu-
 lus & eius species: vnica substantia: sine sui diuisione in oculū gignentē, qui est vt potētia:
 & oculum genitum, qui est vt obiectū: & in vtriusq; speciē, ipsi actioni perfimilem: discre-
 ta atq; numerata. IVDAE. Diuini totius oculi numerum: iam abunde compertum habeo.
 CHRISTIA. Agnoscis igitur: quanta sint ex prædicta analogiā immutanda: & quomodo cauti-
 us ex ea, ad diuinam visionem: recta singulorum proportione seruata, quēpiā eleuari oport-
 teat: Hęc enim immutanda esse docuimus. Accidens inq; resoluendum in substantiam: de-
 mēdū a diuina specie speculū: & a diuino oculo, caput: vt vtrūq; i deo probeť absolutū & p
 se subsistens. Deniq; inconstantialitatē oēm i cōsubstantialitatē: salua tñ personali discre-
 tione resoluendā. IVDAE. Agnosco quod voluisti: & diuini totius oculi, in extremos oculos po-
 tentiale videlicet & obiectiui: discretionē: salua eorū substantiali vnitate, liquidius intue-
 or. Potentialem quoq; siue primum oculum: secundo & obiectiui oculo praestare originē:
 ex carnalis oculi similitudine compertio. ¶ Sed perge nūc de tertii seu mediū oculi: ab ambo-
 bus extremis origine atq; processu absoluere: hoc em̄ superest indiscussum. CHRIS- TIA. Si id vt
 polliciti sumus: per lumē efficere conabimur (nā tertium oculum similem lumini esse vo-
 luimus) paulomagis arduum erit. Quippe lumen: quo mediante, carnalis oculus suam in
 speculo imaginem conspicatur: cum a sole aut alio quouis luminoso corpore depēdeat: nul-
 lo pacto ab ipso oculo, & ab eius specie excepta in speculo: proferrī & emanare iudicat. Qua
 propter aut alio medio, q̄ lumine: nobis vtendū est, aut alia quadā analogiā: q̄ euidentē me-
 diū ab ambobus extremis emanationem processumq; edoceat. Porro si alio medio q̄ lumi-
 ne, inter oculum & speciē vtī voluerimus: hoc ita demum faciemus. Audisti ne eā esse quo-
 rundam philosophorum opinionem: dicentium visionem omnem fieri haud ex simplici ir-
 radiatione sensitiuę potētiā vt oculi: neq; ex sola irradiatione sensibilis obiecti, vt natura-
 lis speciē ipsius oculi: q̄ in speculo vicem obtinet obiecti: sed ex vniformi & in medio cōcur-
 rente amborum irradiatione: Nā dum hinc a vidēdi potētiā vt ab oculo: illinc vero ab ob-
 lecto id est ab ipsius oculi specie: manantes radii, subtilēsq; spiritus sibinuicem in medio oc-

Depce-
 su & ori-
 gine me-
 diū ab ex-
 tremis.

Quorum
 dam opi-
 nio.

Dialogus. II. Fo. LXIX.

currunt: inde oritur pceditq; ipsa visio: quę est amboꝝ extremoz; oculi scilicet & naturalis eius speciei: verus actus & naturale spiramen. IVD. Hanc opinionē crebro recenferi audiui: q̄q̄ de eius veritate hactenus addubitaerim. CHRI. Hęc haud parū nostro pposito cōgru it. Neq; enī pfecto absōna est: neq; sua caret intelligentiā: q̄q̄ a plerisq; cōfuteri soleat. Oculus em̄ nunquid videre natus est: & eius species nata videri: IV. Hęc prius in confessio habita. CHRI. Cupit ergo oculus suam speciem videre: & species ipsa expetit videri ab oculo. IVD. Cupiunt (vt ais) hęc ab illo videri: & hanc ille conspiciari. CHRI. Stant em̄ ad idē regione & ex opposito sūi iuicē: vt cōmodius sibi mutuo obiciantur. Cūq; ad hūc modū: e regione & ex opposito sūi collocant; vt oculus & speculū: arbitratis ne pcedere ab vtroq; aliquod spiramen: IVD. Ignoro quid respōdendū: CHRI. Id sane quod dico necessitatem habet magnā. Nam si vtrinq; ab oculo & eius naturali specie: nulli manarēt intercederētq; radii: quomodo videret oculus aut quopacto eius species ab eodē cerneretur: Cōfluunt em̄ in medio amborū spiramina: tendentia in vnicū & simplicissimū amboꝝ actum: quā visio nem nūcupamus. Hęc tamen tria vt prius diximus visiuū, visibile, visio: eiusdē oculi se ipsum vidētis explicāt vntrinitatem. Ex huius ergo opinionis persuasiuicula: intellige si cut in carnali oculo, ita & diuino in oculo tertium oculum spiramen esse amboꝝ extremoz; oculoz; primi inq; & secundi. Huiusmodi quippe spiramē q̄q̄ ex amboꝝ extremis deriuetur: idem tamen est & vnicus extremoz; actus: quē quidē tertiu oculum nūcupamus: ab extremis oculis inseparabilē & iisdem cōsubstantialē. Cum em̄ in diuina substantiā, nihil sit nisi substantiā: & in diuino oculo, nihil nisi diuin⁹ oculus: impossibile est extremoz; spirituū, ab vtroq; manantē: aut esse accidens aut non esse oculū. Id ipsum em̄ spiramē: nō minus est substantiā, nec minus itidem oculus: q̄ extremi oculi. IVD. Hęc ratio persuadet tertiu diuinū oculū spiramen esse extremoz; oculoz;: hoc est oculi primi & oculi secūdi: quē primi, naturalē vocam⁹ speciem. CHRI. Si superior opinio, tibi aut subobscurior, aut min⁹ forte vera videat; aliis si voles sensibilibus analogiis intentum concludam. IVD. Nihil au dire recuso quod veritati opituletur: eāq; magis confirmet. CHRI. Nā sicut lux luci addita, lucē itē dit efficitq; illustriorē: ita & analogiā analogiē, aut certe rōni ratio accumulata: ipsam veritatē magis approbat reddiq; euidētiorē. IVD. Perge igitur & aliis similitudinibus: presentem sancite veritatem. CHRI. Testant sacra eloquia: Adam humani generis patrem, ex nullo hoie duxisse originem: sed esse hominum primū, cunctoz; parentē. Eua vero hominem secundum: ad quandam primi hominis imaginem ex ipso primo hoc est ex Adam pependisse. Abel autem hominem tertium: nō ex primo tantum, neq; solum ex secundo: sed eque ex primo & secundo vt ex Adam & Eua, naturali generatione produisse. IVD. Hęc similitudo cum permultum & facilis & sensibilis sit: mihi statim id quod subobscurius & vmbra līter cernebam, clarīus adaperit: geminosq; diuinaz; personaz; ex seinuicem ortus: id est generationē extremi ab extremo: & pcessum mediū ex amboꝝ extremis, omnino mihi persuadet: ita vt de ea nihil amplius addubitem. CHRI. Adam prim⁹: a nullo hominū substantiā accepit. Ab ipso vero: secundus homo id est Eua naturalis ipsi⁹ imago: substantiā mutuauit. Postremo mediū Abel qui est aborū copula amor nexus & vnio: eque ab ipsis duobus naturali generatione pcessit. Et sicut Adam homo est: ita & Eua homo & Abel homo. Quemadmodum & in diuina discretione: gignens est deus, genit⁹ de⁹, & procedens deus. Sed quod in deo est vnum substantiā & appellationē: in homine est duntaxat vnum specie & denominationē. Adam siquidem Eua & Abel: specie & nomine sunt vnus homo. Substantiā tamen diuisi & abinuicem separati. IVD. Hęc ergo similitudo haud per omnia deum imitatur. CHRI. Haud possibile est vt analogiā eadem quoad

Sensibilis similitudo diuine trinitatis.

De Trinitate

omnia sui: diuinas explicet proprietates. Id enim variis similitudinibus occurrit faciundū. Nam quę diuinā vnam proprietatem pre se fert: ab aliis proprietatibus interdum diffidet. Vt presens analogia ex Adam, Eua, & Abel sumpta: diuinos quidem progressus, diuinę quoque personarum simplicitatem & equalitatem refert. Earum tamen neque substantialem vnitatem: neque eternitatem attestari valet. Adā enim Eua & Abel licet & originis progressus & substantiæ equalitatem seruent: a substantiæ tamen vnitatem & temporis equalitate labuntur. Non enim sunt vnus homo substantia: neque simul exorti sunt: sed prior tempore Adam, posterior Eua, postremus Abel. At in diuinis personis nulla est inducenda substantialis diuisio: nulla quoque prioritatis aut posterioritatis successio. Si enim nunquam fuit deus absque naturali perfectione sui: haud vniquam etiam substituisse credendus est, absque vero & integritate suo suarum personarum numero: qui trinitate consumatur. Nam sic perfectioni annexa trinitas est: vt nulla perfectio, trinitatis exors reperitur, Pater ab eterno (quippe qui bonus & profusius sui est) genuit filium: nec fuit aliquando pater absque filio. Rursum a Patre & Filio: vt semper & æterne bonis: Spiritus sanctus ab æterno processit: adeo vt neque natum re vis neque intelligentiæ captus: aut Filium a Patre, aut Spiritum ab vtroque: tempore & duratione abiuungere & separare queat. IV. Liquet presentem analogiam sumptam Ex Adam Eua & Abel: congruere diuinarum personarum trinitati, similitudini & equalitati inferendam. Substantiali quidem vnitati: quia tres humane persone Adam, Eua, Abel (etsi specie consimiles tum substantia atque humanitate æquales) substantiæ diuerse sunt. Coeternitati vero: quia originis, duratione & tempore differentes. CHR. Difficile sane est vt mens nostra sensibilibus freta adminiculis quibus ad altiora nitatur: ipsa sensibilia adminicula ac si magna, primogeniis suis veritatibus ex toto æqua ac integre respondentia experiatur. Omne etenim sensibile signum iuxta aliquid sui: dispar ac dissonum ei reperitur, cuius est signum.

De animi ad deū analogia. Porro si ad animi analogiam confugere voluero (Est enim trina animi portio atque facultas: intellectus, memoria voluntas) reperio hanc priore paulo esse efficaciorē. Haud tamen vsque adeo exactam: vt non aliquantisper a diuinarum personarum mysterio diffideat. IV. Didici frequenter animū his ternis facultatibus præditum esse: quarum comoditate fretus, seipsum agnoscat. Constat ergo eundem proximū esse & efficax vestigium: diuinę trinitatis. CHRISTIA. Est quidem proximum & permultum efficax eius vestigium: ceterum in aliquo ab eo diffidens. IVDAEVS. In quo: CHR. Edisseram primum in quo conueniat:

Cōueniētię animi cū deo. deinde in quo diffideat. Competit enim diuinis personis animus: in substantiali earum vnitatem enunciatā. deinde in trina discretionē: in similitudine, in progressiōe, in ordine & sufficientia earundem. IVDAEVS. Horum causas: sigillatim enucleato. CHRISTI. Intellectus, memoria, voluntas: sunt eiusdem animi substantia & idem impartibilis animus: cuius non est vllam harum quas diximus virium: seorsum a ceteris accipere. Animus enim cū & incorporeus & vere vnus sit: diuidi nescit. quandoquidem ea quę diuisionē admittunt: aut corpora sunt veluti ligna & lapides: aut cōflata ex diuersis naturis: vt homo ex anima & corpore. Purus autem spiritus vt angelus, vt animus, cum sit & corporeę quantitatē expers & oēm dissimilium naturarum compagem diffugiat: in plura quoque diuidi recusat. Semper igitur vnus & integer est animus: cui intellectus adest memorię: & cui intellectus & memorię voluntatis nexu in vnū cōspirāt. Hęc de vnitatem animi: diuinę substantię insolubile nodū atque vnitatem palā enūciat. V. Dicā nō nihil de discretiōe eiusdē. CHR. Ad id spectat animi discretio: quę nō vna tantū vi: neque duabus solū viribus flecti in seipsum animus potest: sed trīū ad ministrum virium vt in seipsum redeat: illū subire discretiōe oportet. Nā absque memoriā, haud secus ociosus est intel-

lectus: q̄ absq; retentione & cōseruatione specier; superfluit earum acquisitio, aut q̄ absq; stomacho, cibos intus receptante: irrita est & cassa ipsius alimonie per os immissio. IVD. Manifestum est eo modo irritū esse conatū intelligentie orbate memoria: quo & oris officium abluētū a stomachi opera: perperam esse declaratur. CHRI. Nō modo intellectus absq; memorię occursum: probat ociosus: sed intellectus & memoria sublato voluntatis opere: incassū esse cōuincitur. Perinde atq; oris & stomachi officia: dēpta cordis sumptā alimoniam in sanguinem cōuertentis opecula: nequa q̄ corpus alere sufficient. Voluntas em̄ partas ab intellectu & retentatas a memoria animi diuicias: in opus & actū cōtēplatiōis sedula & officiosa profert. IV. Video etiam adiciendū esse opus voluntatis operi intelligentie atq; memorię: vt totus animus spiritali intellectualiū specie; suffitu cōmode imbuet, saginetur, alatur. CHRI. Potest igitur animus: paucioribus q̄ ternis p̄ditus esse viribus! IV. Haudquaq;. CHRI. Est ergo trina illius discretio: sub modo diuini vestigiū summe necessaria. IVD. Est. Aliter namq; animi cōtēplatio saluari nequit. CHRI. Nūc audi de animi similitudine. He tres quas diximus animi vires: spirituales an materiales: corporeę an incorporeę sūt! IV. Existimo eas spirituales esse & incorporeas: qualis etiā totus est animus. CHRI. Probe. Nam diuiduā alteritatē, materiā & quāritatē omnē refugit animus: cuius oēs portiōes & iter se & cū toto animo: eiusdē nature & cōparis substantie sunt. Est itaq; exacta in aīo naturalium ipsius portiōū similitudo. IVD. Post discussam animi similitudinē: de p̄gressione & ordine potentiā ipsius, sermo est habendus. CHRI. Progressio & ordo viriū animi inde p̄mendus est: q̄ prior est intelligentie opatio: actu & operatiōe memorię: & prior rursus actus & opatio ambax: functione voluntatis. Nā nihil habet memoria: nisi ab intelligentia: nihil voluntas: nisi ab vtraq; quēadmodū nihil habet stomachus: nisi ab ore in se traductū. Nihil quoq; digerit cordis calor: nisi quod ab ore prehensum & in stomacho receptum. IV. Ex his animi progressio ordove dilucescit: per quē, vnius ab vno, & vnius a duobus perspecta est origo: seu quo manifeste indicatur fieri motus & operatio animi: ab intellectu in memoriam & ab intellectu atq; memoria in voluntatē. CHRI. Eodē argumēto animi equalitatē cōclude. Nā si nihil habet memoriā nisi ab intellectu: & si rursus nihil p̄hendit cōcipitve intellectus, qd̄ illico non cōmedet memorię: quō aut itellectus memoriā: aut memoriā intellectu maior vel minor esse q̄at: Et si ites; nihil āpli, q̄ qd̄ p̄hēfat intellectus & retentat memoriā: voluntas in actū cōtēplationis reducitur: nequit volūtas non esse ambabus viribus adēquata. IVD. Imitatur igitur animus, in hac etiam suar; viriū equalitate: diuinas personas. CHRI. Hoc est quod proximo clausi argumento. IVD. Superest: vt de animi sufficientia certior fiam. CHRI. Sicut discretio animi: ea est que nō pauciores eidē, q̄ tres ascribit vires: dicens non posse animi cōtēplationē, sub vna aut duabus tantū eius portiōibus absolui: ita modo eius sufficientiam esse intellige: que quattuor aut plures facultates animo inesse negat. Nam sicut corporea nutritio in his tribus cibi in quā sumptione, retentione ac digestionē consistit: ita & animi partus pari p̄portiōe tribus; id est intellectualiū specie; acquisitione, retentione & interna earum speculatione: quā meditationē seu cōtēplationem nuncupamus: consumatur. Qui em̄ exercendę cōtēplationis causa: quartā aliquam vim, ipsi animo indiderit: is nullum eiusce facultatis vsum aut officium reperiet. IVD. Intelligo per animi sufficientiā: eomodo maiore ternario numero, edoceri superfluum: quo p̄ priorē discretionē, numero ternario minor vt vnitās vel dualitas: monstrat est meditationi insufficientis. CHRI. Sigillatim te certiorē feci de animi substantiali vnitāte, discretiōe, similitudine, p̄gressione, equalitate & sufficientia. Per quas quidē p̄prietates: constat analogiā animi ad diuinas personas: esse ceteris longe efficaciorē. IV. Nō modo in quibus animi analogiā diuine consentiat trinitatis

Animi similitudo.

Progressio animi.

Aequalitas animi.

De sufficientia animi.

De Trinitate

sed in quo etiā dissonet, te nequaquā silērio p̄teriturū spopōdisti. CHRI. Cupis audire in quo a deo dissideat animi p̄portio: IVD. alioquin integrā animi sciētiā haudquaquā nāciscar: nisi vt eius positioēs & similitudines: ita & eiusdē ablatioēs ac dissimilitudines discā. CHRI.

Que ani Tres p̄sertim sunt animi ad deū dissimilitudines. IVD. **Que.** CHRI. Prima ex natura dis
mi ad cretioīs animi. Secūda ex p̄gressioē & origine potētiaꝝ & facultatū ipsiꝝ. Tertia ob naturā
deū diffi accidētis id est intellectualis speciei: quā in meditatioē aīo adesse oportet. IVD. Qualiter
ilitudi ex natura suę discretioīs: dissidet a deo animꝝ? CHRI. Quia potior ē diuina discretio: discre
nes! tioē & nūero animi: diuinꝝ em̄ nūerꝝ est p̄sonaꝝ nūerꝝ. Animi aut̄ nūerositas: haud p̄sonaꝝ
De p̄ria sed naturalū viriū & facultatum discretio appellat̄. Nepe animi nomē: haud eo pacto cōpe
animi tit vniciꝝ ipsiꝝ facultati, quo diuina appellatio cuiuslibet diuine discretioīs supposito cōgrue
litudine. re cernit̄. Intellectꝝ em̄, mēoria, volūtas: vniciꝝ qdē animꝝ sūt: haud tñ singulū eorꝝ est ani
mus. At vero in diuina substātia: Pater deꝝ est, Filiꝝ deus, Spūs deꝝ. Et rursum oēs tres: sūt vnꝝ
deus: IVD. Cōcipio ex natura sua dissidere animi discretioē a diuino nūero: neqꝫ esse p̄so
naꝝ nomē, animi facultatibꝝ ascribendū. CHRI. Nūc ergo de secūda animi dissimilitudine

Secūda vlteriꝝ differēdo p̄grediar. An obsecro prima animi portio, quā intelligētiā nūcupamꝝ? gi
animi gnat secūda id est mēoria: IV. Ostēdū est priꝝ: nihil habere mēoria, nisi ab intellectu: oēmꝝ
dissimili eiꝝ plenitudinē deriuari a priore intelligētia. Quapropter nihil forte erit incōmodi: mēoria
tudo ab intelligētia gigni: & ab vtraqꝫ p̄dere volūtātē. CHRI. Vis recēseā qd̄ icōmodū seq̄tur:
mēoria gigni ab intelligentia & volūtātē ab vtraqꝫ. IVD. Si id sentire arbitraris erroneum:

Erroris p̄me illico quātus sit is error. Nā vt legimꝝ in Iob si insipiēter sum locutꝝ: ipse me rephēdo.
reproba CHRI. Si prima animi portio id est intelligētia, gigneret scđam, hoc est mēoria: & ab̄e exte
tio. mē p̄ferrēt tertiā id est volūtātē: totus animꝝ p̄cederet in esse diuidue: vt pote cuius pri
mā dūtaxat portionē id est intelligentiā: deus in instanti p̄crearet. statuens vt postea mēo
ria ab ipsa intelligētia: et volūtas ab vtraqꝫ, fumeret originem. At vero vt veritati inherēa
mus: dicēdū potius est neqꝫ mēoria ab intelligētia: neqꝫ volūtātē, ab vtraqꝫ exoriri: sed totū
animū cūctasqꝫ eiꝝ vires & naturales facultates: repēte a deo p̄creari, haud priꝝ itelligētiā
q̄ mēoria: neqꝫ priꝝ vtraqꝫ earꝝ, q̄ tertiā volūtātē. Animꝝ q̄p̄e, vt substātia iptibilis ē: ita & i
ipartibili t̄pis: vt in instati totꝝ a deo p̄creat̄. Ac p̄fecto magis absōnū est: i ortu animi, tēpo
rariā iducere successioē: dicēdo eiꝝ facultates aliā post aliā: & aliā ex alia emerisse: q̄ dicere
cōlestes āgelos, aliū ab alio ortū duxisse. Qd̄ em̄ āgelis cōpetit i gñe aut specie: id hūanis
animis (q̄ oēs eiusdē sūt speciei) neqꝫ i specie: sed i singulari & indiuiduo adesse reperit̄. Nā
ficut ab āgelico genere aut specie: demēda est originis successio: ita & ab hūani animi indi
uiduo. IV. Si creat̄ repēte totꝝ animꝝ: q̄nā est i eo, ab itelligētia i mēoria: & ab vtraqꝫ i volū
tātē p̄gressio: CHRI. Hęc nūi animi de q̄ locuti sumꝝ p̄gressio: haud ē portio nū ipsiꝝ ab sein
uicē origo: sed itellectualis speciei: ab vna i aliā, vt ab itelligētia in mēoria: & ab vtraqꝫ i vo
luntātē traductio. Hęc em̄ itellectualis species: haudq̄q̄ ad essētiā spectat animi: neqꝫ pars
aut portio ipsiꝝ est: sed scđam, habitū, eruditionē, plenitudinē & partū animi molit̄. Accidit
em̄ hęc iesse aīo: q̄nq̄dē aut eiꝝ circa mūdū negociatioē aut p̄prio opifício p̄fert̄. IV. Progres
sio itaqꝫ animi: haud est portio nū ipsiꝝ ab uicē origo: sed itellectualis speciei: de portione in
portione traductio. CH. Si id sensibiliꝝ & fere oculo tenꝝ, scđre voles: recurre ad solitā oris,
stomachi & cordis similitudinē. An em̄ stomachus: ab ore ortū ducat: IVD. Neqꝫ. CHRI.
An & cor ab ore & stomacho, substātiā accipiat: IVD. Minime. CHRISTIA. Hęc tamen
tria os, stomachus, cor: in corpore alendo, naturalium officiorum seriem & progressionem
seruāt. Alimonia quippe ab ore in primis captatam: in stomachū deuoluit: in quo a corde
digesta: sui demum in singula mēbra distributioē, vnūuersum corpus refouet. Hęc vero pro
gressio: haud est corporea: priū, ab seinuicē origo: sed solius alimonie, de parte inptē tra
ductio: par ac similis fluxui & p̄gressioni itellectualis speciei per animū: ab intellectu, per

Quid a Quis animi p̄gressio. Hęc nūi animi de q̄ locuti sumꝝ p̄gressio: haud ē portio nū ipsiꝝ ab sein
animi p uicē origo: sed itellectualis speciei: ab vna i aliā, vt ab itelligētia in mēoria: & ab vtraqꝫ i vo
gressio. luntātē traductio. Hęc em̄ itellectualis species: haudq̄q̄ ad essētiā spectat animi: neqꝫ pars
aut portio ipsiꝝ est: sed scđam, habitū, eruditionē, plenitudinē & partū animi molit̄. Accidit
em̄ hęc iesse aīo: q̄nq̄dē aut eiꝝ circa mūdū negociatioē aut p̄prio opifício p̄fert̄. IV. Progres
sio itaqꝫ animi: haud est portio nū ipsiꝝ ab uicē origo: sed itellectualis speciei: de portione in
portione traductio. CH. Si id sensibiliꝝ & fere oculo tenꝝ, scđre voles: recurre ad solitā oris,
stomachi & cordis similitudinē. An em̄ stomachus: ab ore ortū ducat: IVD. Neqꝫ. CHRI.
An & cor ab ore & stomacho, substātiā accipiat: IVD. Minime. CHRISTIA. Hęc tamen
tria os, stomachus, cor: in corpore alendo, naturalium officiorum seriem & progressionem
seruāt. Alimonia quippe ab ore in primis captatam: in stomachū deuoluit: in quo a corde
digesta: sui demum in singula mēbra distributioē, vnūuersum corpus refouet. Hęc vero pro
gressio: haud est corporea: priū, ab seinuicē origo: sed solius alimonie, de parte inptē tra
ductio: par ac similis fluxui & p̄gressioni itellectualis speciei per animū: ab intellectu, per

Dialogus. II. Fo. LXXI.

memoriā in voluntatē. Est em̄ ipsa intellectualis species: inuisibilis esca & alimonia animi sic ipsi animo accidentaria & ab extrinseco ducta: quēadmodū & corporeus cibus est corpori accidentarius: & aliunde eidē aduentitius. Interest tamen aliquātulum: q̄ corporea quidē esca: in corpore fluxa & resolubilis est. Pastus vero animi, nequaquā in illo interit: aut vlla resolutione vanescit. Nam vt in libro de intellectu exposuimus. Memoria fidelis est & immortalis intellectualiū asseruatrix specierū: quod semel est facta semp̄ est: eaq̄ species iugiter seruat: quas semel imbiberit. Corporeus autem cibus: a corpore labitur atq̄ in illo corumpitur. Adiciā & aliā ambarū escaꝝ differentiā: q̄ corpus dūtaxat peregrino extero & aduentitio vtr̄ alimēto. Vis em̄ illi deest: qua intra seipsum, ppriā alimoniā cudad: seq̄ itus alit. Animus autē duplici alit esca. In initio quidē vt practic⁹, vt imbecillus, vt materna ad huc exigēs vbera: peregrinā a mūdo emendicat excipitq̄ alimoniā. Vbi autē maturus integer et sui compos euasit: nequaquā amplius mundanas substantias, captanda causa proprię alimonie plambit: sed a mūdanis auulsus vberibus, sibiq̄ ipsi intētus: veriorū specierū suffitum in seipso cudit: seq̄ ipsum, congenea esca intus alit. IVD. Agnosco ex his, omnem corporis alimoniā: esse peregrinam & aduentitiā. Animi vero esca: aliam quidē peregrinā. Aliam vero intus cōceptam ac genitā, duplicē quoq̄ inde promi animi statum. Aliū tenelsum atq̄ infantilē: quo viuūt & alitur vt planta: hērens vberib⁹ mūdi. Aliū maturiorē: quo nequaquā a mūdo, sed a semetipso alitur. Corpus autē nequaquā seipsum alere posse: sed semp̄ illud oportere adesse mūdo: vt ab eo peregrinam mutuet escam: deinceps & esca quidē corporis fluxa labilemq̄ esse: & eā in corpore corrūpi. Animi vero alimoniā vt imortalē & incorruptibilē: nequaquā in illo deperire, euanescere, resolui: sed iugiter eadē, integrā & illibatam: in eo permanere. CHR. Agnoscis ne etiā secundā animi ad diuinas psonas dissimilitudinē? IVD. Hanc etiā satis ex dictis cōperram habeo. CHR. Quæ est ergo illa? IVD. Quæ diuine quidē personę: ex seiuicē, scdm substantiā oriunt. Nā prima: gignit scdam. Et ambę extreme: tertiā spirant: Animi vero portiones, hisce personis respōdentes: haud quaquā hęc substantiāle, mutue originis pgressionē seruāt. Haud em̄ intelligētia gignit mēoriā. Neq̄ ab itelligētia & memoriā: exorit volūtas. Animi quippe pgressio: traductio est solius intellectualis speciei: quę trina positione & situ: in animo cōuersat: nunc quidē captata aut parta ab intelligentiā: nūc cōmendata mēorie inq̄ illius promptuario deposita & reseruata: nūc deniq̄ p voluntatē, relata e mēorie scriniis: & p ipsius cōtemplationis actū: inter intellectū & mēoriā versata, librata, trutinata, quēadmodū & ipsa corporis esca: prius oris officio manditur: deinde ab stomacho excipit: q̄ digestiuo cordis igni, coquenda & in sanguinem vertenda subficiatur. CHR. Quid nobis superest discutiendū? IVD. Nondū discussa est tertia animi dissimilitudo: & ei⁹ cū diuinis psonis disproporatio. Tres em̄ eē dixisti: animi ad deū dissimilitudines. CHR. Opus est ergo vt hęc tertia animi dissimilitudo: tibi pariter adaperiatur. Diximus in deo nihil esse p̄ter deū: purāq̄ esse illius substantiā: om̄i accidētium inhesionē em̄netiorē. Hacten⁹ igit diuina cōtēplatio & sapiētia, diuine assertrix trinitatis: hūani animi cōtēplationi & sapientię, dissona dissimil: seq̄ reperitur: q̄ illa absq̄ vlla specie aut accidente inferit: hęc vero, per habitū accidētis vt intellectualis speciei exerceat. Arbitraris hęc exiguā esse & contēnendā animi ad deū dissonatiā? IVD. Haud cōtēnendā esse video. quippe q̄ edoceat humanā mētē id dūtaxat in accidēte moliri: qd̄ diuina mēs ī substantiā cōplet. CHR. Nā internū hūanę mētis opificiū accidēs est: hoc est intellectualis notio. At vero arcana diuine mētis focūditas qua seipam noscīt: par est eadē & cōsubstantialis substantiā. IV. Nū plurib⁹ q̄ pdictis trib⁹ dissimilitudinib⁹ noster anim⁹ a deo differt? CHR. Nō iuxta cōtēplatiōis naturā: seu quoad discretionē naturalū ipsi⁹ portionū atq̄ facultatū. Iuxta tñ

Animū s
duplici
alit esca.

Duplex
animi
status.

Tertia
animi
dissimilitudo

De Trinitate

Tres alie animi dissimilitudines ipsius substantia: ternas iteꝝ animi cu deo dissimilitudines cōperio: quas ga ceteris etiam creaturis cōmunes sunt: ideo recensere noluerā. **IV.** Has utcuqꝫ pfer in mediū: quaten⁹ me nulla animi cu deo dissidētia, p̄tereat: sed vt ei⁹ cōueniētiā: ita & oēs differētiā agnosca. **CH.** Nosti deū ab eterno esse: q̄re & icreatū. Animū vero neqꝫ eternū: sed euiternū esse & a deo p̄creatū. **IV.** Didici nulli creature: sed soli deo, peculiarē esse et̄nitatē. **CH.** Didicisti rursum: solū deū imēsum esse substātia. Animū vero & oēm creaturā: finitē & mēsurabilis esse substātiē. **IV.** Nā imēfitas substātiē: anexa est soli et̄nitati. **CH.** Audisti deniqꝫ deū seu diuinū actū abiūctū esse a materia: humanū vero natura insitū esse materiei. **IV.** Id prius discussum est: qm̄ ostensus est diuin⁹ actus: esse velut totus, liber & absolut⁹ oculus: q nullū insidēs infixusve capiti: vnde cuqꝫ & semp oīa, p̄ totius abitū spherē videt. Hūan⁹ vero anim⁹ qui insit⁹ materiei: esse vt oculus capiti infixus: nequaqꝫ integra & p̄fecta sphericitate: sed solo hemispherio vidēs. **CH.** Ex his igit̄ alias qdē tres: sed cōes, animi cu deo seu diuino actu dissidētiā colligito: dicēs supari a deo animū et̄nitatē, imēfitatē, & abiūctiōe materiæ. Anim⁹ q̄ppe euitern⁹ est, finit⁹, materiē addit⁹. Porro discussis hūani animi, cu deo & cōcurrētis & dissidētis, nūl demū reor supesse: nisi vt noster fmo (q̄ppe lōgic⁹ p̄gressus & p̄modū fatiscens) mature cohībeat. **IV.** Si q̄s adhuc noris similitudines p̄sentī p̄posito cōducētes: ne oro illas sup̄primito. Haud em̄ erāt mihi pertesa aut plūxor oratio: q̄ aliarū similitudinū & analogiarū succo atqꝫ medulla me refoueat. **CHRi.** Cōplures ad id similitudines libro de sapiente inscripsim⁹: inde ab vnoquoqꝫ depromēdas. Ibi em̄ solē docuim⁹ fontē esse totius sensibilis lucis: & a nullo alio lucido corpore capeſtere lucē: sed eā habere a seipso: lunā vero illustrari a sole: & terrā ab vtroqꝫ. Quocirca solē quoad lucis p̄prietatē, Pat̄ri: lunā Filio: terram vero, Spiritui sancto respōdere. Itē e nube sursum in aere pēdula: tria tantū p̄sentī, q̄b⁹ terra impregnet: Pluuia, Niuē, Grādinē. Ex arbore quoqꝫ tantū tria enasci: foliū, florē, fructū. Sed quid plus equo in his moror! Vt em̄ nullā artiu ac disciplinā p̄tes exortē esse vestigiōꝝ diuinē trinitatis: sigillatim p̄ oēs discurrēs, edocere te possim: quo pacto oīs artifex ternariū obseruet. **IV.** Vbi hoc discussu: singulis artib⁹ ac disciplinis, inesse ternariū me edocueris: p̄sentī sermoni finē vt voles impone. **CHRi.** Ab imis igit̄ artib⁹ atqꝫ disciplinis: nobis inchoādū. **IV.** Quē sermocinariis artib⁹, trinitas inest: **CHRi.** Imprimis sermocinarias artes: ternari⁹ distinguit. Tres etenim sūt Grāmatica, Logica, Rethorica: q̄ acille realiū seu naturaliu disciplinā: sermoni cōgruitate, veritate & elegantia perpoliēdo sedulā operā nauāt.

Grāmatica **IVD.** Quē in singulis earum trinitas reperitur: In grammatica primū: **CHRi.** Congruitas quam sermoni inferre atqꝫ inserere grammaticus curat: trina quadam concordia & conspiatione sancitur. Prima: Adiectiui & substantiui, secunda: Appositi & suppositi. Tertia: Relatiui & antecedentis. Erit em̄ incongrua et inepta oratio: quam discordia aut adiectiui & substantiui, aut appositi & suppositi, aut relatiui & antecedentis vitiarit. **IVD.** Quomodo logica sit ternariū obseruat̄rix: **CHRi.** Logicus crebriuscule ternariū imitatur. Nam necit: vt pote subiecto, p̄dicato, & amborum copula. Quicquid item logicus tractat: aut termin⁹ est simplex, aut p̄positio, aut syllogism⁹, siue rōcinatio, oīs itē termin⁹: ex vna p̄te aut gen⁹ est, aut species, aut indiuidū. Ex alia vero p̄te: aut gn̄is differētia, aut sp̄ci p̄p̄riū, aut accidēs indiuidū. oēm deniqꝫ syllogismū: cōplet logic⁹ ex terminis trib⁹ & p̄positiōib⁹ rotidē. Cernis ergo q̄ frequēs in logica ternari⁹. **IV.** Cōstat circa tria logicā incubere: circa inq̄ terminū, p̄positionē, & syllogismū: atqꝫ in singulis horū pulchre esse ternariū. Sed quā

Rhetorica trinitas. habet Rhetorica trinitatē: **CH.** Rhetorica est q̄ aut fmois ornatū & venustatem parat: aut quicqꝫ p̄suadere nitit. In vtroqꝫ vero horū: trinitas nō deest. Nā qui orōnē comit & ornat: aut p̄ se siue iudicio aurū ipas voces appēdit, aut imitatioē nitit: aut inidū dicēdoꝝ necessitate

artat. Qui vero psuadere conat: is aut rationabiliu, aut verisimiliu, aut reru gestaru narrati
 oni incubit. Insuper et ei⁹ oratio: his trib⁹ primordio, pgressione seu narratione & cōclusio
 ne textit. IV. A fermocinariis artibus: ad mathematicas transeidū. Que in arithmetica: tri
 nitas reperiat: CHRI. Creber in arithmetica: se ternarius ingerit. Numerus em par: trinus
 est specie: vtpote q in pariter parē, pariter imparē & impariter parē diducitur. Deinde aliter
 rursum in pfectū, habūdantē, diminutū. Impar vero: trin⁹ est & substātia & spē. Substantia
 quidē: quia oīs impar, cū in duo equa diduci neqat: mediā quandā obtinet vnitatē, & aquas
 totius portioēs vltro citroq; dirimentē: vt quinariū mediā vnitas: geminos hinc inde bina
 rios abinūicē secludit. Specie vero: quia imparū alii sunt primū: alii cōpositi, alii ad alterum
 primū. Rursum in arithmetica: ex trina quādā equalitate: trina pariter simplicis inæqualita
 tis species sumit exordiū: scilicet multiplex: supparticularis, supparties: idq; pcepto quo
 dā trino quod est: primū, primū, secundū, primū, secundū bis, tertiu, in quo claudis septena
 rius: numerus cōsummationis vniuersorū. IV. Quis ternarius musicę disciplinē? CHRIS.
 Musica disciplina: in quinq; quidē cōsonātiis versat. Ear; tñ tres dūtaxat simplices & pte
 cipue sunt: dyapason, dyapete, dyatessaron: ceterę vero duę: ex duab⁹ primis neunt. Ad
 de q; musica ipa: aut vt speculatiua, cōsistit in mēte: q primū⁹ apud seipam inuisibilib⁹ nu
 meris canit: & suauē in ppriis exedris cōcentū atq; harmoniā fouet: aut vt practica nūc ore
 nūc māib⁹ exercet: ore qdē: p rōnabiliū vocū & sonorū cōcēt⁹: māib⁹ vero i exteris organis:
 & qbusvis materialib⁹ istrumēt. IV. Quaten⁹ Geometria fit ternariū obseruatix. CHRI.
 Geometria scrutatix triū magnitudinū: lineę, superficie & corpori: qñ tria sūt iterualla: lōgi
 tudo, latitudo, pfundū. Angulū itē trinū esse docet: Rectū, obtusū, acutū. Triangulū quoq;
 triniter parti: in ysopleurū, in yfoschelem & schalenū. Planarū deinde figurarū primā: tri
 bus lineis claudis ac sepit omnē pariter planā figurā pter circulū: in triangulū resoluit &
 ex triangulis componit. In circulo tria distinguit a torius area: centrū, dyametrum, circun
 ferentiam. Deniq; omnem solidā & corporeā angularē figurā: ex trib⁹ polygoniis planis in
 fert: id est ex trigono, quadrato, pentagono. Nam ex trigono tria construit corpora: tetra
 cedron, octocedron, ycocedron. Ex quadrato vero & pentagono, singula: exacedron, do,
 decedron. Exagonus quippe nullum corpus gignit: vides q; crebrum obseruet Geometria
 ternarium: IV. Perge Astronomiē exponere trinitatē. CHRIS. Sol in tribus pūctis: cōspicu
 us euadit. In ortu, in meridiē, in occasu. Nā i medię noctis pūcto: nequa q; cerni potest. Om
 nis rursum celestis substantia: aut cœlum est, aut planeta, aut stella. Sunt enim planetę
 & stella: suis cœlis infixi in quibus deferuntur. Deinde planetarum cœli: pæsertim tripar
 tito orbe diducuntur. Extremis inquam deferentibus augem & oppositum augis: & me
 dio eccentrico planetam deferente. Cœlestes motus sunt tripartiti. Aut em sūt ab ortu in
 occasum: vt primę spherę: aut ab occasu in ortum: vt secundarū lationū: aut a meridiē in aq
 lonē: vt mot⁹ octauę spherę, q fit secundū latitudinē cœli. IV. In quo pfectiua sit trinitatis
 emula: CHRI. Meministi ne prioris analogiē oculi & speculi, IV. Memini. CHRI. Hęc ad
 pfectiua sciētiā spectat: q circa oculū, speculā & radios versat: haften⁹ ternariū obseruatix
 ue. IV. Morū philosophia: quē ternariū habet: CHR. Cū hęc differat de bono: triplex iprimis
 dicit esse bonū. Aliud qdē vtile: Aliud iucūdū, Aliud honestū. Deside oēm virtutē: i medio
 extremis obsessam malis collocat. dicēs Aliudquidē malū esse habūdās: Aliud deficiēs: vir
 tutem autem: nec superfluam nec diminutam esse, sed in æqualitate sitam. IV. DAEVS.
 Naturalis philosophia quibus trinitatibus insistit: CHRISTIANVS. Huius est: rerū in
 dagare substantias. Atqui oīs substantia: aut est purus actus, aut potētia, mēte ab actu se
 parata: Aut vtriusq; collectio & naturale hymē. Aias itē ternario dispartitur. Aliā quidem

Arithme
 thicus
 ternari⁹.

Musicę
 trinitas.

Geome
 tric⁹ ter
 narius.

Astrono
 mica tri
 nitas.

Ternari⁹
 perspecti
 ue.

Ternari⁹
 moralis.

Physicę
 trinitas.

De Trinitate

vegetatiua: Alia sensitua: Alia rationale esse dicēs. Rursum oēm cognitionē, quādā trinitate metitur: statues illā fieri in potētia, in obiecto & amborū specie. **IVD.** Edifere & metaphisica trinitas. **CHRI.** Si sapiētia cōsideratio, est ipius metaphisice ppria: haud erit metaphisica exors ternariū. Est em trina sapiētia: Alia quidē humana, Alia angelica, Alia diuina. **IVD.** An & theologia cunctarū humanarū sciētiarū apex: aliquam trinitatem tmetur. **Supma theologia trinitas.** **CHRIS.** Cū noris theologiā cunctarum humanarū disciplinarū esse culmē: intellige & huius esse pprium, summā & exemplarē indagare trinitatē: cuius oīs nup allata inferiorū sciētiarum trinitas: est vmbatile vestigiū. Hic est verus, p̄cipuus ac lucidissim⁹ ternarius quē ex omni reliquo ternario, tanq̄ veritatē ex similitudine claudere & sferre conamur. Oīs nāq; creaturarū ternarius: iudex est arcani eius ternariū: quo ipa creatoris substantia intelligibiliter & intus: discreta appellat. In hanc igit̄ eminentissimā dei trinitatem: ex omni reliqua trinitate, foelici assurrectione contende. Hęc em est portus in quē p̄sentis dialogi nauim: prosperis vētis agere & in eo demū sistere curauimus. Ab eo igit̄ portu id est a tuta & secura diuinę vnitrinitatis cognitiōe & foelici scientia: tuā pariter mētis carinam aut fide, aut ratione, aut analogiarum & similitudinū adminiculis roboratam: ne rursus in p̄cellisum & instabile variis fluctibus equor auelli permittes: sed in eo stās immor⁹: & pertinacior existēs quibuscūq; ad falsā p̄cipitatib⁹: a semel veritate comperta teipm inseparabilē exhibeto. **IVD.** ingentis est signū vesaniā: nolle acquiescere veritati: sed lōge summa vecordia atq; dementia: a p̄gustata & comperta veritate proterue resilire. Hoc est em lucem in nocuos radios oculis ingerentē vimq; illis inferentē: ab oculo sese quopiā velamine aut obscuro corpore obtegente indignāter repelli. **CHRI.** Deo igit̄ totius lucis fonti & mētium oīm illustriissimę lapadi: gratias agito immortales: q̄ suum fulgorem in tuā mentis penetralia benigne insulgere disposuit: quiq; potens est tibi reliqua faciatissime fidei adaperire mysteria: q̄ p̄sens nostra deceptatio p̄termisit. Sicut em aque fontis magis est pprium, vt in ima decurrat atq; defluat: q̄ vt fluuiialis aqua ab ipso fonte longius p̄gressa, in summa & alta recurat: ita & adinuento mens humana totius fidei scopulo: & eminentissimo ac super substantiali eius fonte: facilius ex eo tanq̄ ex fontana & primogenia luce: in sequentiū & sub obscuriorū fidei fulgorum riuulos, naturali quodā cursu labetur: q̄ ex suboscurorib⁹ & minus rutilis splendoribus: queat scandendo in immēse lucis pelagus euehi. Quapropter vbi sacrum totius fidei initium: tibi a nobis pro viribus patefactum, tuę mētī insedit: habenas p̄senti sermōni imponentes caetera eiuldē fidei arcana: diuinę prouidentię suam lucē singulis pro eorū merito impartienti cōmendamus.

Secundū de Trinitate Dialogi Finis Anno domini. M. CCCC. XII. de cima die Martii in ædibus Carolopōtanis.